

Ν. Κ. ΚΟΥΡΚΟΥΜΕΛΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΖΑΚΥΝΘΟΥ (Β΄ ΜΕΡΟΣ 1836-1864)

Η εκπαίδευση των κατοίκων του νησιού της Ζακύνθου από τη μεσοπερίοδο του βρετανικού προτεκτοράτου «Ενωμένον Κράτος των Ιονίων Νήσων» (Stati Uniti Delle Isole Ionie – United States of the Ionian Islands, 1816-1864)¹ έως την κατάργησή του με την Ένωση με το Βασίλειον της Ελλάδος, προσδιορίστηκε από διάφορους παράγοντες (πολιτικούς, διοικητικούς, ιδεολογικούς, παιδαγωγικούς) και διαμορφώθηκε ποιοτικά.

Κύριες αιτίες υπήρξαν: Στην πρώτη φάση (1836-1848, κατά την οποία την αντιπολίτευση ασκούσαν πολιτικά μορφώματα συσπειρωμένα γύρω από κάποια πολιτική προσωπικότητα), η εκπαιδευτική πολιτική που ακολούθησαν, αδιαφορώντας για τις απόψεις των αντιπολιτευομένων, η αγγλοϊόνια κυβέρνηση του προτεκτοράτου και συνακόλουθα η «ομόσπονδη τοπική κυβέρνηση», που υλοποιούσε σε τοπικό επίπεδο τις αποφάσεις του κέντρου και το αμάλγαμα ιδεολογικών ρευμάτων, θεωριών, ειδήσεων, νοοτροπιών και συμπεριφορών που εισέρεαν στο νησί από τη Δύση, το νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος και την «καθ' ημάς Ανατολή» επηρεάζοντας τις τοπικές, κοινωνικές και πολιτισμικές δομές. Αυτές οι αιτίες που σε συνδυασμό με τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, διαμόρφωναν την τοπική ζωή και κατά κάποιο τρόπο την διαφοροποιούσαν από κάθε άλλη επαρχία του κράτους, προσέφεραν στην εκπαίδευση τη θεωρητική υποστήριξη μιας άλλης πέραν της επιδιωκόμενης από το επίσημο κράτος εκπαιδευτικής ανάπτυξης².

Στη δεύτερη φάση (1848-1864, κατά την οποία τα κόμματα συνέβαλαν στη διαμόρφωση της πολιτικής ζωής), κύρια αιτία υπήρξε η συνήθης έντονη παρέμβαση των κοινοβουλευτικών μελών των πολιτικών κομμάτων υπέρ ή κατά των αποφάσεων της Κυβέρνησης, που είχε ως αποτέλεσμα

1. Βλ. τις επίσημες κυβερνητικές δημοσιεύσεις της εποχής και πρβλ. τις αντίστοιχες: «Ενωμένοι Επαρχίαι των Ιονικών (και Ιωνικών) Νήσων» στη μετάφραση του Συντάγματος του 1817 από τον Παύλο Πετρίδη (σ. 118, σημ. 30 α΄ μέρος) και «Ηνωμένον Κράτος των Ιονίων Νήσων» στη μετάφραση του 1855 από τον Μιχ. Στ. Ίδρωμένο. Περισ. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Πολιτική, σ. 1, σημ. 1.

2. Κονόμου Ντ., Ζάκυνθος, σ. 67-68, σημ. 3, σ. 71. Του ίδιου, Ανέκδοτο, σ. 123-125.

την διαμόρφωση του τελικού χαρακτήρα και των στόχων της δημόσιας εκπαίδευσης του Ιονίου Κράτους.

Αν και κατά τη διάρκεια της διετίας που διέρρευσε από την εγκατάσταση στην Κέρκυρα ως Λόρδου Υπάτου Αρμοστή του βαρωνέτου Ντάγκλας (Lieut. Gen. Baronet Howard Douglas, 29 Απριλίου 1835 ν.η.) διαφάνηκαν οι προθέσεις του να δημιουργηθούν προϋποθέσεις που θα μετέβαλαν, παρά τη Συνθήκη του 1815³ το προτεκτοράτο σε αποικία, η άνοδος στο βρετανικό θρόνο της Βικτωρίας (Victoria, 20 Ιουνίου 1837) έδωσε ελπίδες στους Ιονίους, επαναφοράς των πολιτικών σε μια διαχείριση τουλάχιστον σύμφωνη με εκείνη που άσκησε ο φιλελεύθερος και φιλέλληνας Λόρδος Νιούτζεντ (George Grenville Nugent Baron of Nugent)⁴.

Ειδικότερα για την περιοχή της εκπαίδευσης ελπίδες έδινε και η πιθανότητα μεταφοράς στο προτεκτοράτο από τη μητρόπολη, των μεταρρυθμίσεων που πρότειναν ύστερα από μεγάλη έρευνα, οι «βασιλικοί επίτροποι» του προκατόχου μονάρχη Γουλιέλμου Δ΄ (William IV, 1830-1837) για την προστασία της παιδικής ηλικίας αγροτών και εργατών ιδιαίτερα ως προς την υγεία, τη διαβίωση, την απασχόληση και την εκπαίδευση. Βέβαια οι συνθήκες αυτές δεν ήταν οι ίδιες στη μητρόπολη και στο προτεκτοράτο, ειδικά στα σχολεία. Ή τουλάχιστον δεν υπάρχουν οι αντίστοιχες φιλολογικές μαρτυρίες όπως εκείνες που περιγράφονται από τον Τσάρλς Ντίκενς στο «Ντέιβιντ Κόπερφιλντ» για τα αγόρια ή από την Σαρλότ Μπροντέ στην «Τζαίην Έϋρ» για τα κορίτσια⁵. Όμως μεγάλο μέρος των παιδιών των εργατών και των αγροτών, με συντριπτικά ποσοστά για τα κορίτσια, συνέχιζε να παραμένει αποξενωμένο και από αυτή την

3. Βισβίξη-Δοντά Δόμνας.

4. Ασπιώτη Μαρίας. Χιώτη Π., Ιστορία, τ. Β΄, σ. 79-81. Κονόμου Ντ., Πολιτική Ιστορία, σ. 68. Κουρκουμέλης Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 311 επ.

5. Ο Δε Βιάξης Σπ., Τα εν Ζακύνθω, αναφέρει την περίπτωση του διδασκάλου Αντωνίου Στρούζα από το Γερακάρι, που του είχε αφαιρεθεί η άδεια επειδή είχε σπάσει το χέρι ενός μαθητή του, και παρόλα αυτά συνέχιζε να παραδίδει μαθήματα σπίτι του ως ιδιωτικός διδάσκαλος, στηριζόμενος στις γνωριμίες του. Πρβλ. Τσ. Ντίκενς, Ντέιβιντ Κόπερφιλντ: «Ο κύριος Κρηκλ με πλησίασε, μου έδειξε το μπαστούνι του και με ρώτησε πώς μου φαινόταν αυτό το δόντι. Ήταν μυτερό δόντι, ε; Είχε μακριά μύτη, ε; Δάγκωνε γερά, ε; Και σε κάθε ερώτηση μου έδινε και από ένα χτύπημα, που με έκανε να διπλώνομαι στα δύο από τους πόνους Ο κύριος Κρηκλ μαστίγωνε τους μαθητές με αφάνταστη ηδονή. Είμαι σίγουρος πως δεν μπορούσε να αντισταθεί σ' αυτή τη χαρά και κυρίως μπροστά σε ένα χοντρομάγουλο αγόρι».

στοιχειώδη εκπαίδευση, καθώς στα υπάρχοντα δημόσια και ιδιωτικά σχολεία κοριτσιών φοιτούσαν μικρά ποσοστά του γυναικείου πληθυσμού. Νέες προϋποθέσεις για την εκπαίδευση των νεαρών ζακυνθίων δημιούργησε η ίδρυση στην Αθήνα το 1837 του Οθωνικού Πανεπιστημίου⁶. Το γεγονός αυτό συνδυαζόμενο με τη δυναμική λειτουργία του εγκατεστημένου από 15/27 Μαρτίου 1835 ελληνικού υποπροξενείου, με πρώτο υποπρόξενο τον αγωνιστή της επανάστασης του 1821 Κωνσταντίνο Καναλέτη⁷, έδωσε νέες λύσεις και δυνατότητες σε εκείνους που θεωρούσαν ως εθνικό Κέντρο την Αθήνα και όχι την πρωτεύουσα του προτεκτοράτου Κέρκυρα και επεδίωκαν για τα παιδιά τους ελληνική παιδεία, απολύτως προσηλωμένη στα εθνικά οράματα της εποχής⁸.

Ως ιδιαίτερος παράγων που πρέπει να αξιολογηθεί πολλαπλά είναι η εμφάνιση σε αυτήν την περίοδο στην πολιτική ζωή νέων προσώπων. Αυτά προέρχονταν από τους παλαιούς ευγενείς και τους προηγμένους αστούς και κύρια χαρακτηριστικά τους ήταν το υψηλό επίπεδο παιδείας και οι φιλελεύθερες αρχές. Τα πρόσωπα αυτά διέρρηξαν πρώτα το συμμαγές προστασιανό μέτωπο, αντιπολιτευόμενοι με σταθερότητα στις αρχές τους και με ήπιες αντιδράσεις δημιούργησαν τις προϋποθέσεις που ανάγκασαν τον αρμοστή και το περιβάλλον του να αναθεωρήσουν τις απόψεις τους για την αποικιοποίηση των νησιών. Από αυτούς αργότερα κάποιοι θα αναζητήσουν δυναμικότερες πολιτικές λύσεις και θα μετατοπιστούν σε ριζοσπαστικότερες θέσεις, προκαλώντας τις αρχές του προτεκτοράτου και αντιμετωπίζοντας μεγάλες συνέπειες για αυτούς και τις οικογένειές τους, ή θα επιλέξουν να ενταχθούν στους θιασώτες της προστασίας, καταλαμβάνοντας δημόσιες θέσεις και αξιώματα.

Ειδικότερα, μετά την αποστασιοποίηση από τα πολιτικά του γερουσιαστή της Επτανησιακής Γερουσίας Διονυσίου κόμη δε Ρώμα και τον θάνατο, πρώτα του Προέδρου της Γ΄ Ιονίου Γερουσίας και γερουσιαστή Δη-

6. Δημαρά Κ. Θ.

7. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών. Προξενεία Ιονίων Νήσων, φακ. 1835, Ζάκυνθος.

8. Η Ζάκυνθος όμως στερήθηκε σε ολόκληρη την περίοδο την παρουσία στην κοινωνική και πνευματική ζωή των μεγάλων τέκνων της: Στον Ούγκο Νικόλαο Φώσκολο η τύχη επεφύλαξε «αδάκρυτη ταφή» στο Λονδίνο στις 14 Σεπτ. 1827, οι Διονύσιος Σολωμός και Ανδρέας Κάλβος ζούσαν στην Κέρκυρα ο πρώτος από τα τέλη 1828 και ο δεύτερος από τα μέσα του 1826, ενώ οι Γεώργιος Μάρκος Τερτσέτης και ο Αντώνιος Μάτεσις ζούσαν στην ελεύθερη Ελλάδα.

μητρίου κόμη Φωσκάρδη (στις 18/30 Δεκεμβρίου 1832)⁹ και ύστερα του Πρίγκηπα της Επτανήσου Πολιτείας Αντωνίου κόμη Κομούτου (στις 31 Ιαν./12 Φεβρουαρίου 1833)¹⁰, στον αγώνα επικράτησης στην πολιτική συνείδηση των ζακυνθίων μετείχαν ο Πρόεδρος της Ε΄ Βουλής Διονύσιος κόμης Φλαμπουριάρης, υποστηριζόμενος απολύτως από τους Βρετανούς, οι γερουσιαστές Ναθαναήλ Βολτέρας (της Δ΄ Γερουσίας) και Δημήτριος Πλαίσας (της Ε΄ Γερουσίας) και ο βουλευτής της Δ΄ «Ελπιδοφόρου» Βουλής Αλοΐσιος Κούρτσολας (εξάδελφος του αντιπολιτευθέντος το προτεκτοράτο Ούγκου Νικόλαου Φώσκολου), πρόσωπα προερχόμενα από το μεσοχώρο των συνεργαζομένων ανανεωτικών, που αν και φιλοδοξούσαν, δεν μπορούσαν να εξελιχθούν σε κυρίαρχες πολιτικές προσωπικότητες). Έτσι αναγκαία οδηγήθηκαν στο προσκήνιο νέοι πολιτικοί ως εκπρόσωποι των αντιπολιτευομένων ή των συμφερόντων του προτεκτοράτου. Αυτοί ήταν ο Γεώργιος Κανδιάνος κόμης Ρώμας, ο Δημήτριος κόμης Σολωμός, ο Νικόλαος κόμης Λούντζης, ο Γουλιέλμος κόμης Μινώτος, ο Γεώργιος δε Ρώσσης, ο Γεώργιος κόμης Λογοθέτης, ο Φραγκίσκος Δομενεγίνης, ο Ιωάννης Λισγαράς, οι αδελφοί Φραγκίσκος και Νικόλαος Καρβελάς, οι ιδιαίτερα μαχητικοί Διονύσιος Λεονταράκης και Αντώνιος Γαήτας, που μάλιστα ήταν διασυνδεδεμένοι με ιταλικές επαναστατικές οργανώσεις και άλλοι¹¹.

Από βρετανικής πλευράς αξιοσημείωτη ήταν η τοποθέτηση στις 19 Ιουνίου 1836 ν.η., ως τοποτηρητή του Συνταγματάρχη Φράνσις Λόου (Col. Sir Francis Lowe). Αυτός σε αντίθεση με τους δύο προκατόχους του συνταγματάρχες Φίτζροϊ (Col. Sir Charles Fitzroy) και Λάγκλειϋ (Col. Sir James Longley), που διακρίθηκαν για τον φιλελληνισμό, την παιδεία και τον φιλελευθερισμό τους, εμφανίστηκε αποφασισμένος να υλοποιήσει στο ακέραιο την πολιτική του αρμοστή, γεγονός που δημιούργησε ομάδες δυσαρεστημένων μεταξύ των συνομιλητών των προκατόχων του, στερώντας την ελληνοβρετανική προσέγγιση από σημαντικές παρουσίες της τοπικής ζωής¹².

9. Εφημερίς Επίσημος, αρ. 106/24 Δεκεμβρίου 1832 επ., σ. 6-7.

10. Εφημερίς Επίσημος, αρ. 116/4 Μαρτίου 1833 επ., σ. 3-4.

11. Ο Αντώνιος Γαήτας δημοσιογραφούσε στις εφημερίδες Αιών των Αθηνών και Mediterraneo Μάλτας. Περισ. βλ. Χιώτη Π., Επιφανείς. Για τον Λεονταράκη βλ. Δε Βιάξη Σπ., Διονύσιος Λεονταράκης. Για τον Γαήτα βλ. Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού Μιράντας, Το υπόμνημα, σ. 531.

12. Κονόμου Ντ., Πολιτική Ιστορία, σ. 66, σημ. 3.

Τέλος από την πλευρά της τοπικής κυβέρνησης, ο Έπαρχος Γεώργιος δε Ρώσσης, φιλελεύθερος, φίλος του Σολωμού, αποδέκτης του γνωστού ποιήματος, φιλικός που είχε διωχθεί από τον Μαίτλαντ για τη συμμετοχή του στο υπόμνημα της 23ης Φεβρουαρίου 1821, έδειξε εξαιρετικές διοικητικές ικανότητες με αποτέλεσμα αυτό να εκτιμηθεί από τον αρμοστή και την τοπική κοινωνία και να δοθεί συνέχεια στις πολιτικές του επιδιώξεις.

Σε αυτήν την περίοδο παρατηρείται ιδιαίτερη δραστηριότητα στον κατασκευαστικό τομέα εκ μέρους των ιδιωτών και του δημοσίου, με μεγαλύτερο έργο εκείνο της βελτίωσης και επέκτασης του λιμενοβραχίονα του αγίου Νικολάου του Μώλου. Άλλα μικρότερα έργα υπήρξαν η βελτίωση της ύδρευσης της πόλεως, η κατασκευή κάποιων λιθόστρωτων δρόμων και η τήρηση συνεπούς προγράμματος καθαριότητας και φωτισμού των κεντρικότερων οδικών αρτηριών¹³. Όμως δεν αναφέρεται ούτε μία περίπτωση η δραστηριότητα αυτή να είχε περιλάβει και τα σχολικά κτήρια, όπως συνέβαινε με άλλα νησιά. Το Κράτος και η τοπική Κυβέρνηση εξακολουθούσαν να αρκούνται στους χώρους που παραχωρούσε η εκκλησία ή η επιτροπή διαχείρισης εγχώριας περιουσίας εκταμιεύοντας μικρά ποσά για συντήρηση.

Με ενέργειες του Δε Ρώσση, στις 22 Φεβρουαρίου 1836, ιδιώτες συγκρότησαν την «Αγροτική Εταιρεία Ζακύνθου» με σκοπό την εξυπηρέτηση των αγροτών, των επαγγελματιών και των εργατών με μικρά δάνεια και στις 25 Δεκεμβρίου δημοσιεύθηκε Κανονισμός διαχείρισης του Ενεχυροδανειστηρίου, ώστε να εξυγιανθεί το αρχαίο και πολύτιμο ίδρυμα¹⁴ Monte di Pietá. Με τις ενέργειές του ο Δε Ρώσσης πέτυχε την προστασία σημαντικής μερίδας του πληθυσμού από την τοκογλυφία, που ενδημικά μάστιζε τη ζακυνθινή κοινωνία. Πλήγμα βεβαίως στο φαινόμενο δεν θα δοθεί ποτέ, θα καλυτερεύσουν όμως τα πράγματα με την ίδρυση της Ιονικής Τράπεζας (23 Οκτωβρίου 1839) και τη λειτουργία υποκαταστήματος στη Ζάκυνθο (18 Μαΐου 1840)¹⁵. Η αύξηση της οικονομικής ρευστότητας

13. Buchon Alexandre, σ. 91.

14. Regolamento Municipale. Per disciplinare l'amministrazione del Monte di Pietá dell' Isola di Zante. Κέρκυρα 1837.

15. Θύματα της νοοτροπίας της τάξης τους και του κακού πιστωτικού συστήματος υπήρξαν κυρίως οι παλαιοί ευγενείς, που αναγκάστηκαν να εκχωρήσουν τις αγροτικές και τις αστικές περιουσίες τους σε ανερχόμενους αστούς και αστικοποιημένους χωρικούς, που υπήρξαν δανειστές τους. Η διαίρεσή τους σε «κινδυνεύοντες» (repantaglii) και αδύναμους (deboli), ανάλογα με την δυνατότητά τους να επιβιώσουν κατακτώντας κά-

ενίσχυσε την εκπαίδευση καθώς από το 1836 οι γονείς συμμετείχαν στη μισθοδοσία των διδασκάλων επωμιζόμενοι το μισό της αμοιβής τους.

Το 1836 υπήρξε σταθμός για τα εκπαιδευτικά της Ζακύνθου για δύο διαφορετικούς λόγους: Άρχισε να λειτουργεί το ελληνικό ιδιωτικό σχολείο του Παναγιώτη Χιώτη, στο οποίο διδάσκονταν τα καθορισμένα από το κυβερνητικό πρόγραμμα εγκύκλια μαθήματα και εγκατέλειψε τη Ζάκυνθο για να διδάξει ως καθηγητής της λατινικής γλώσσας και φιλολογίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο ο Χριστόφορος Φιλητάς. Τη θέση του στο δευτεροβάθμιο σχολείο θα καταλάβει ο ιερομόναχος Δρ. Κωνσταντίνος Στρατούλης ο αργότερα (1882) επίσκοπος Κυθήρων, που έως τότε δίδασκε στο αντίστοιχο σχολείο της Λευκάδας.

Την ίδια χρονιά γενικεύτηκε η συνήθεια που υπήρχε στην Κέρκυρα, οι συνήθως χειρόγραφες βεβαιώσεις σπουδών των σπουδαστών του «δευτερεύοντος διδασκαλείου» να αντικαθίστανται από τυπωμένες στο Κρατικό Τυπογραφείο φόρμες, τις οποίες συμπλήρωνε, σφράγιζε και υπέγραφε ο τοπικός διευθυντής του σχολείου¹⁶.

ποια δημόσια θέση που τους εξασφάλιζε έσοδα, δεν υπήρξε ως τοπική γραφικότητα αλλά αποτέλεσε πολιτική συμπεριφορά που τους κατέτασσε πολιτικά καθώς κάποιοι από αυτούς δεν ενσωματώθηκαν στο θίασο των υποστηρικτών του προτεκτοράτου και φυσικά στην (συνήθως αργόμισθη) υπαλληλία του, για διάφορους λόγους.

16. **ΙΟΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ (ΣΗΜΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ)**
ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΑΙΔΕΥΣΙΣ
ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΪΟΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ [.....]

Ὁ καλός κάγαθός
τό γένος τήν Πατρίδα τήν
ἡλικίαν πάνθ' ὅσα ὁ Νόμος κελεύει
τελέσας, ναί μὴν καί τελέσειν ὑποσχόμενος
κατά νόμον εἰσαχθεὶς εἰς τό κατά τήν νῆσον
τήνδε δευτερεῦον Διδασκαλεῖον
ἐγγέγραπται εἰς τήν ... τῶν τεσσάρων τάξεων.
Ὅπως δε ἔχη καρποῦσθαι ἃ τοῖς τοιούτοις δέδοται,
παρέχομεν αὐτῷ τά γράμματα τάδε. τήν τε
τοῦ Διδασκαλείου φέροντα σφραγίδα, παρά
τε τοῦ Ἀρχιδιδασκάλου ὑπογεγραμμένα
Ἔτους μηνός.....

Ὁ τοῦ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΪΟΥ
τοῦ κατά τήν ΝΗΣΟΝ
ΑΡΧΙΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

ΙΑΚ/ΙΚ/Φ 57/5 αριθμ. 11079.

Στις 13/25 Μαρτίου 1837 η Ε' Γερουσία, πιεζόμενη από την «κρατούσα» ορθόδοξη εκκλησία, η οποία δεν είχε απαλλαγεί από τα παλαιότερα άγχη της και φοβόταν διαρκώς μήπως η συμμετοχή στην κατώτερη εκπαίδευση ετεροδόξων, αλλοιώσει το ορθόδοξο φρόνημα των μαθητών, αναγκάστηκε να εκδώσει την ΝΗ' Πράξη. Με αυτήν δεν επιτρεπόταν στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία (κεντρικά και κοινά) η ανάγνωση κανενός βιβλίου ή αλληλοδιδασκτικού πίνακα στον οποίο να μην υπήρχε τυπωμένη στην πρώτη σελίδα η σχετική άδεια του «Υπερτίμου Εξάρχου της Ιονικής Εκκλησίας» ως προέδρου τριμελούς εξεταστικής επιτροπής¹⁷. Η απόφαση της Γερουσίας δημιούργησε καθυστερήσεις στις εργασίες του Κρατικού Τυπογραφείου, που είχε αναλάβει την εκτύπωση των σχολικών βιβλίων και βοηθημάτων, με αποτέλεσμα να απαιτηθεί νέα πράξη της Γερουσίας στις 25 Αυγούστου 1837 ν.η. για να παραταθεί η σχετική προθεσμία χορήγησης τους. Για τους ίδιους λόγους, που επέβαλαν την έκδοσή της, αργότερα η ΝΗ' Πράξη συμπληρώθηκε με απόφαση της Γερουσίας στις 4 Δεκεμβρίου 1841 ν. η., με την οποία οι αλληλοδιδασκτικοί πίνακες διδασκαλίας της Ελληνικής και της Αγγλικής γλώσσας περιλάμβαναν μόνο ρητά από την Αγία Γραφή¹⁸.

Με την εκλογή ως γερουσιαστή της ΣΤ' Γερουσίας του Γεωργίου δε Ρώσση, έπαρχος Ζακύνθου ανέλαβε την 1η Μαΐου 1839 ν. η. ο Γεώργιος κόμης Λογοθέτης. Η τοποθέτηση του Λογοθέτη συνέπεσε με το σημαντικό για την κοινωνική, πνευματική και πολιτική ζωή του τόπου γεγονός της ίδρυσης του αναγνωστηρίου «Λέσχη ο Ζάκυνθος», με πρώτο πρόεδρο τον φιλελεύθερων απόψεων Σπυριδώνα Καρβελά¹⁹. Η ίδρυση του αναγνωστηρίου έδωσε στέγη και στις ομάδες αντιπολιτευομένων, οι οποίες είχαν ήδη ενισχυθεί σημαντικά με τη συμμετοχή τους, μέσω Δημητρίου Πλαίσα και Αντωνίου Γαήτα, στην οργάνωση και αποστολή του Μουστοξύδη στο Λονδίνο (αρχές Μαΐου 1839) και με την θετική υποδοχή των απόψεών τους από μερίδα του βρετανικού Κοινοβουλίου, που επηρέαζε ο παλιός τοποτηρητής του νησιού Φίτζροϋ (Sir Charles Fitzroy). Η έξοδος του ιονικού πολιτικού προβλήματος εκτός των ορίων του Κράτους και η έναρξη της διεθνοποίησής του, συνέβαλε ουσιαστικά στη συστηματοποίηση της

17. Περισ. βλ. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 315.

18. ΓΑΚ/Δ54 (25 Αυγ. 1837) ν. η. και Gazzetta αρ. 574 της 13/25 Δεκ. 1841.

19. Χιώτη Π., Ιστορικά, τ. 6ος, σ. 280.

αντιπολίτευσης στη Ζάκυνθο γεγονός που δεν άφησε ανεπηρέαστο κανένα τομέα της δημόσιας ζωής²⁰.

Για την αναστροφή του κλίματος που άρχισε να διαμορφώνεται εις βάρος του, ο Ντάγκλας αντεπιτέθηκε σε δύο σημεία με στόχο τη διοικούσα τάξη. Στον τομέα της εκπαίδευσης με την αναγγελία ίδρυσης Ανώτερου Κρατικού Αρρεναγωγείου κατά τα βρετανικά πρότυπα και στον κοινωνικό τομέα με την υποχρέωση αναγνώρισης των χρησιμοποιούμενων, από τους «ανώτερους αριστοκράτες», τίτλων ευγενείας. Ενεργοποιώντας αυτήν την πολιτική το 1839, η Κυβέρνηση δημοσίευσε το «Πρόγραμμα περί του Ιονίου Γυμνασίου εγερθησομένου εν Κερκύρα» κινώντας κυρίως το ενδιαφέρον εκείνων των οποίων τα αγόρια είχαν την κατάλληλη για φοίτηση ηλικία²¹. Σε σύντομο χρονικό διάστημα (1840), κυκλοφόρησε και τον δίγλωσσο (ελληνικά - ιταλικά) κανονισμό του ιδρύματος με το αναλυτικό πρόγραμμα σύμφωνα με το οποίο η εκπαίδευση στο «Ιόνιον Γυμνάσιον – Collegio Ionio» περιλάμβανε δύο κύκλους μαθημάτων, έναν με υποχρεωτικά και έναν με προαιρετικά²² αποσκοπώντας να παρέξει τον απαιτούμενο σε έναν gentleman μορφωτικό εξοπλισμό (στοιχεία επιστημών, γλώσσες, κοινωνικές γνώσεις – χορός, τέχνες, τρόποι – αθλητισμός). Με το νέο «κοινοβιακό ίδρυμα» στην Κέρκυρα, η υπαλληλία του προτεκτοράτου επαναλάμβανε τις προσπάθειες ενδυνάμωσής της, ελέγχοντας τη δημόσια εκπαίδευση. Με την ίδρυσή του επετύγχανε τη διεύρυνση του κύκλου των υποστηρικτών της και προγραμματίζε την ανανέωσή της με πρόσωπα εκπαιδευμένα κατά τις απαιτήσεις της. Το «Ιόνιον Γυμνάσιον» αν και παρουσιαζόταν (σε αυτήν τη φάση του) ως προπαρασκευαστικό σχολείο για το πανεπιστήμιο και παράλληλα ως συνδετικός του κρίκος με τα δευτερεύοντα σχολεία, με τη δυνατότητά του να χορηγεί αυτοτελείς τίτλους σπουδών ύστερα από εξετάσεις (Ακαδημαϊκός τίτλος Λύτου) ουσιαστικά αυτονομείτο και ακύρωνε τη σχέση του με το Πανεπιστήμιο. Αντίστοιχη άλλωστε περίπτωση υπήρξε και το άλλο επίσης κοινοβιακό ίδρυμα, το Ιεροσπουδαστήριο (Seminario), του οποίου η ίδρυση από τον Άνταμ (Sir Frederick Adam), ήταν η απάντηση της Προστασίας στις ελλη-

20. Ιδρωμένου Α. Μ., Πολιτική, σ. 42.

21. ΑΕΚ/Ιονική Βιβλιοθήκη. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 318-321.

22. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Ιόνιον Γυμνάσιον. Χιώτη Π., Ιστορία, τ. Β', σ. 107, 121-122.

νικές επιδιώξεις του Γκίλφορντ (Earl of Guilford) και στον ελληνικό χαρακτήρα της Ιονίου Ακαδημίας²³.

Η ίδρυση του νέου σχολείου στην Κέρκυρα, έγινε δεκτή με μεικτά αισθήματα από τους Ιονίους. Αν και τα μέλη της αγγλοϊόνιας διοικούσας κοινωνικής ομάδας την υποδέχθηκαν θερμά και έσπευσαν να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία, πιέζοντας μάλιστα τη διοίκηση για αλλαγή την ηλικιακών ορίων των μαθητών ώστε να γίνουν δεκτοί και κάποιοι που δεν πληρούσαν τις αρχικά τασσόμενες προϋποθέσεις, υπάρχουν μαρτυρίες για επιφυλάξεις με τις οποίες αντιμετώπισε την ίδρυσή του ο υπόλοιπος πληθυσμός²⁴.

Στο κοινωνικό πεδίο η Προστασία επιτέθηκε για να αποστερήσει την αντιπολίτευση από τους παλαιούς ευγενείς, δημοσιεύοντας απόφαση της Γερουσίας της 3ης Ιουνίου 1840 ν. η. με την οποία μέσα σε τρεις μήνες έπρεπε να της κατατεθούν τα επίσημα έγγραφα απονομής «του τίτλου του κόμητος ή άλλου παραπλησίου»²⁵. Με αυτήν την ενέργεια μερίδα της καλλιεργημένης και ατίθασης έως τότε διοικούσας κοινωνικής ομάδας, που με τις καταστροφές και το χρόνο δεν διέθετε πια τα αποδεικτικά στοιχεία του τίτλου της ή αυτός έπασχε από κάποια νομική αιτία, αναγκάστηκε να ενταχθεί στους υποστηρικτές της Προστασίας, ώστε να διατηρήσει την κοινωνική της θέση.

Άλλη καινοτομία στον τομέα της δημόσιας εκπαίδευσης αυτήν τη χρονιά, υπήρξε η διάταξη με την οποία οι ιδιωτικοί διδάσκαλοι ήταν υποχρεωμένοι να αποκτήσουν άδεια εξάσκησης του επαγγέλματός τους. Για να υλοποιηθεί αυτή, η Γερουσία ανέθεσε στα Επιχώρια Συμβούλια των Νησιών την αρμοδιότητα να προκηρύξουν και να διεξάγουν τις εξετάσεις, γεγονός που συνέβη σε όλα τα νησιά τον Απρίλιο του 1840²⁶. Αν και έχει

23. Gazzetta αρ. 495 της 11/23 Ιουνίου 1827, Atti e Risoluzioni σ. 158-167. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 251-254.

24. Χυτήρη Γ., Παρακωλύσεις, σ.98, σημ. 1. Ας σημειωθεί ότι με την πρόσκληση εγγραφής, που τελικά δημοσίευσε ο Γαγγάδης στις 21 Ιανουαρίου 1840, γινόταν ερμηνεία σύμφωνα με την οποία το καθοριζόμενο όριο των 10 ετών ήταν το κατώτερο, ενώ το ανώτερο ήταν των 18 ετών. (Gazzetta, αρ. 476 της 27 Ιαν./8 Φεβρουαρίου 1840).

25. Gazzetta αρ. 495 της 8/20 Ιουνίου 1840, σ. 19.

26. Το κείμενο των «Δηλοποιήσεων» που εξέδωσαν τα Εγχώρια Συμβούλια ήταν το εξής:

«Τό 'Επιχώριον Συμβούλιον κατά συνέπειαν 'Υπερτέρων 'Αποφάσεων τῆς 'Εκλαμπροτάτης ΒΟΥΛΗΣ, διατάττει τά ἑξῆς:

Ἄρθ. 1. Ἐντὸς ἡμερῶν δέκα ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ὀφείλουν ὄσοι

διατυπωθεί η άποψη²⁷ ότι με αυτό τον τρόπο η Προστασία προσπαθούσε να ελέγξει τον εθνικό χαρακτήρα που είχε διαμορφώσει η (ανεξέλεγκτη έως τότε) ιδιωτική εκπαίδευση δεν είμαστε σε θέση να τη συμμαρτυρούμε. Παρουσιάζεται ως απόλυτα φυσικό και αναγκαίο η διοίκηση να θέλει να έχει λόγο σε αυτή τη μορφή εκπαίδευσης, ιδιαίτερα όταν έχει αποκτήσει μεγάλη έκταση. Από μαρτυρίες γνωρίζουμε ότι μόνο στη Ζάκυνθο αυτήν την εποχή λειτουργούσαν 25 ιδιωτικά σχολεία²⁸.

Λίγες ημέρες αργότερα (Ιούνιος 1840) τον Στάμο Γαγγάδη αντικατέστησε στο αξίωμα του Άρχοντα της Δημοσίου Εκπαιδύσεως ο Δημήτριος κόμης Δαλλαδέτσιμας, σε μια νέα επέκταση του ελέγχου της προστασίας στην ήδη καλώς ελεγχόμενη εκπαίδευση και σε μια νέα κίνηση υπαγορευόμενη από τους προβληματισμούς του Ντάγκλας από τα αποτελέσματα των κακών χειρισμών του στον γρίφο της συμμετοχής προσωπικοτήτων του Ιονίου χώρου στη Φιλορθόδοξη Εταιρία (όπως οι Βιάρος και Αυγουστίνος κόμητες Καποδίστρια, ο Διονύσιος κόμης δε Ρώμας, ο Γεώργιος κόμης Λογοθέτης, ο Ανδρέας Μουστοξύδης κ. α.) Τόσος ήταν ο εκνευρι-

ἐπί τῆς σήμερον μετέρχονται τό ἐπάγγελμα ἰδιωτικῶν Διδασκάλων νά καταγραφθοῦν εἰς τό Γραφεῖον τούτου τοῦ Ὑπαρχείου. ὅπως τοῦς ἀναγνωρίσῃ ἡ Κυβέρνησις καί δυναθῇ νά στέρξῃ τήν ἄδειαν τοῦ νά ἐξακολουθήσωσιν μετερχόμενοι τό ἐπάγγελμά των εἰς ὅσους ἔξ αὐτῶν ἤθελαν κριθῇ ἄξιοι.

Ἄρθ. 2. Διατάττεται παραπλησίως ὅτι τοῦ ἐξῆς κανεῖς δεν πρέπει ν' ἀνοίξῃ Ἰδιωτικόν Σχολεῖον χωρίς τήν ἄδειαν τοῦ Ἐπιχωρίου Συμβουλίου. τήν ὁποῖαν δύναται νά τύχῃ δι' αἰτήσεως, παρουσιαστέας εἰς τό ἴδιον Συμβούλιον, ἥτις νά ἐπερείδεται εἰς ἔγγραφα, ἀποδεικνύοντα τήν ἔμφρονα αὐτοῦ καί χρηστήν διαγωγήν. καί μετὰ κατάπεισιν. τήν ὁποῖαν ἤθελεν λάβει τό Συμβούλιον εἰς ὃ. τι δύναται νά παραστήσῃ ἀξιόχρεων καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τόν Αἰτητήν.

Ἄρθ. 3. Δέν ἔμποροῦν νά μετέλθουν τόν Διδάσκαλον, εἰμή ὅσοι δώσουν εὐχαρίστως ἐξετάσεις ἐνώπιον Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις θά σύγκεται ἀπό τόν ἐπί τήν Δημοσίαν Παιδείαν Ἐπιχώριον Ἀξιωματικόν, ἀπό τόν Διευθυντήν τῶν Μεσαίων Σχολείων καί ἀπό τόν Διδάσκαλον τοῦ Κεντρικοῦ Ἀλληλοδιδασκτικοῦ Σχολείου τῆς Νήσου.

Ἄρθ. 4. Το ἐξαγόμενον τῶν τοιούτων ἐξετάσεων. ἰσχυροποιημένον ἀπό τὰς ὑπογραφάς τῆς Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς. θ' ἀποστέλλεται εἰς τόν Ἐφορον τῶν Μεσαίων καί Καταρχτικῶν Σχολείων. ἵνα ἀκολούθως παραπέμπεται εἰς τήν Γενικήν Ἐπιτροπήν.

Ἄρθ. 5. Ἡ παροῦσα. τυπωθεῖσα εἰς τὰς δύο γλώσσας τήν Γραικικήν καί Ἰταλικήν θά δημοσιευθῇ πρός γνῶσιν ἀπάντων.

Ἐκ τοῦ Γραφείου τοῦ Ἐπιχωρίου Συμβουλίου».

27. Όλες τις απόψεις βλ. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Οι ριζοσπάστες.

28. Ettore Ricchi Rapporto generale delle Scuole Primarie e secondarie dello Stato Ionio.

σμός του αρμοστή από την αντίδραση των ιονίων, ώστε αργότερα κατά τη διάρκεια του ριζοσπαστικού αγώνα, ο ριζοσπάστης βουλευτής Γεώργιος Βερύκιος σε άρθρο του να ισχυριστεί ότι ο επισυμβάς σεισμός της νύχτας της 18/30 Οκτωβρίου 1840, ο λεγόμενος «του Αγίου Λουκός» ήταν εκείνος που απέτρεψε τον αρμοστή, που ήδη ναυλοχούσε στο λιμάνι της Ζακύνθου, να εφαρμόσει τον στρατιωτικό νόμο²⁹.

Ζακυνθινού ενδιαφέροντος, αλλά πραγματοποιημένο στην Κέρκυρα, είναι το ότι στις 6/18 Νοεμβρίου 1840 ο Δαλλαδέτσιμας υπέγραψε την επαναφορά στην έδρα της Φιλοσοφίας στο Ιονικό Πανεπιστήμιο του Ανδρέα Κάλβου, στον οποίο μάλιστα ανατέθηκε με πρόσθετη αμοιβή (40 τάλιρα το μήνα) στις 18/30 Ιανουαρίου 1841 και η διεύθυνση του Ιονικού Γυμνασίου, με την υποχρέωση να κατοικεί στο ίδρυμα. Ο Κάλβος παρέμεινε στις δύο θέσεις έως τις 29 Μαΐου/10 Ιουνίου 1841, οπότε και πάλι παραιτήθηκε για άγνωστους λόγους, επανερχόμενος στην ιδιωτική εκπαίδευση³⁰.

Τέλος γενικότερου ενδιαφέροντος υπήρξε η εισαγωγή από τον Δαλλαδέτσιμα για ψήφιση από τη Γερουσία νέου οργανωτικού κανονισμού για την εκπαίδευση³¹. Στις 14 Ιανουαρίου 1841 η Γερουσία ψήφισε τελικά την ΣΤ' Πράξη της (η οποία επιψηφίστηκε με την ΚΒ' Πράξη του Ζ' Κοινοβουλίου στις 13 Μαρτίου 1841 ν. η.) της οποίας οι κυριώτεροι νεωτερισμοί υπήρξαν οι εξής³²:

1. Ανέθετε τη διεύθυνση της δημόσιας και της ιδιωτικής εκπαίδευσης στη «Γενική Επιτροπή Εκπαίδευσης», που ήταν υπό τον άμεσο έλεγχο της Γερουσίας, καταργώντας τη θέση του Γενικού Εφόρου των Μεσαίων και των Αλληλοδιδασκτικών Σχολείων.

2. Διέταξε τη σύνταξη και υποβολή, από τη Γενική Επιτροπή Εκπαίδευσης, κανονισμών για όλες τις περιοχές της εκπαίδευσης.

3. Διαιρούσε τη δημόσια εκπαίδευση σε προκαταρκτική, δευτερεύουσα, Γυμνασιακή, Πανεπιστημιακή.

29. «Φωνή του Ιονίου» έτος Α αριθμός 49, 23 Μαΐου 1859, σ. 1. Για το σεισμό βλ. Ζώη Α. Χ., Οι εν Ζακύνθω και Gazzetta αρ. 515 της 26 Οκτ. 1840, σ. 10-12 και αρ. 516 της 2 Νοε. 1840, σ. 10-15.

30. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Νεότερα, σ. 76-77.

31. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 325-326.

32. PRO/CO 136, 676X/PO 8730 (31 Ιαν. 1839). Gazzetta αρ. 529, της 1/13 Φεβρ. 1841, και αρ. 543, της 10/23 Μαΐου 1841. «Atti di Governo» No VI σ. 7-10, ΙΕΕΕ/Μονόφυλλα. ANK/EA 848 Υποφ. 58, «Atto del Parlamento per convenientemente regolare la Pubblica Istruzione in questi stati», Corfù 1/13 Marzo 1841.

4. Καθόριζε περίοδο σπουδών δύο χρόνων για την προκαταρκτική, δύο για τη δευτερεύουσα, πέντε για τη Γυμνασιακή, με έκτο προπαρασκευαστικό και ανάλογα με τη σχολή, διάφορα έτη φοίτησης για το Πανεπιστήμιο.

5. Διέταζε τον έλεγχο της ιδιωτικής εκπαίδευσης σε όλο το κράτος από τη Γερουσία, αρμοδιότητα, που έως τότε, ανήκε στις επιχώριες κυβερνήσεις.

6. Καταργούσε τις ακαδημαϊκές επιδόσεις και αναγνώριζε, μόνο για εκείνους που διακρίνονταν σε διδακτορικές εξετάσεις, την «εύφημο μνεία».

7. Καθόριζε σε 141 τα κοινά αλληλοδιδασκτικά σχολεία (40 στην Κέρκυρα, 40 στην Κεφαλληνία, 28 στη Ζάκυνθο, 19 στη Λευκάδα, 10 στην Ιθάκη, 8 στα Κύθηρα, 6 στους Παξούς) και σε 8 τα κεντρικά (2 στην Κεφαλληνία). Σε κάθε κεντρικό σχολείο διόριζε ένα διδάσκαλο και 2 βοηθούς, ενώ σε κάθε αλληλοδιδασκτικό ένα. Καθόριζε διδακτέα ύλη των αλληλοδιδασκτικών: Κατήχηση Ορθόδοξης θρησκείας, ανάγνωση και γραφή, Γραμματική Ελληνική, Αριθμητική (4 πράξεις ακεραίων, κλάσματα, μέθοδο των τριών), Καλλιγραφία, Σχέδιο.

8. Καθόριζε σε 8 τα δευτερεύοντα σχολεία (2 στην Κεφαλληνία), με 4 διδασκάλους το καθένα και με διδακτέα ύλη: Αρχαία Ελληνικά, Νέα Ελληνικά, Αγγλικά, Ιταλικά, Μαθηματικά, Θεωρητική Αριθμητική και Γεωμετρία.

9. Καθόριζε προπαρασκευαστικές τάξεις, για όσους δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα του πρώτου έτους και υποτροφίες, για όσους είχαν εξαιρετικές επιδόσεις, αλλά δεν είχαν οικονομικές δυνατότητες.

10. Ανακοίνωνε την ίδρυση Φαρμακευτικής Σχολής, με δύο χρόνια σπουδών για την απόκτηση τίτλου: «Εγκεκριμένου εις την Φαρμακευτικήν».

Στις 7 Ιουνίου 1841 ν. η. τον Ντάγκλας αντικατέστησε ο αντιστράτηγος Στιούαρτ Μακένζι (Sir James Alexander Stewart Mackenzie), άνθρωπος καλλιεργημένος, μετριοπαθής και ανεκτικός, ο οποίος έθεσε ως προτεραιότητα την εξυγίανση των δημοσιονομικών του Κράτους καθώς ο προκάτοχός του αναχώρησε αφού «επτώχευσεν το Κράτος, αφήσας τας πικροτέρας των αναμνήσεων και την πλέον επάρατον μνήμην». Το δημόσιο χρέος έφθασε τα 7.500.000 χρυσές δραχμές³³. Όμως ο αρμοστής εξαίρεσε εξαρχής από την πολιτική λιτότητας την εκπαίδευση δηλώνοντας στο

33. Lenormant Fr., σ. 146-147.

Κοινοβούλιο ότι το θεωρούσε απαραίτητο στοιχείο κάθε προόδου. Σε αυτό το πνεύμα αποφασίστηκε η ανάληψη της Γενικής Επιτροπής Εκπαίδευσης από την ηγεσία του Κράτους, ώστε να εξοικονομηθούν οι δαπανώμενοι μισθοί των μελών της. Το εκ πρώτης όψεως λογικό και σύμφωνο με τα βρετανικά πρότυπα σχέδιο διοίκησης, σύμφωνα με τα οποία την ανώτατη (τιμητική) διοίκηση ενός μεγάλου εκπαιδευτικού οργανισμού κατέχουν (αμισθί) μέλη της βασιλικής οικογένειας ή του άμεσου περιβάλλοντός της, τα οποία παραχωρούν τη διοίκηση σε απολύτως εξειδικευμένα πρόσωπα, ενέχει και πάλι της προθέσεις της υπαλληλίας του προτεκτοράτου για πλήρη έλεγχο του χώρου: Ως μέλη της Γενικής Επιτροπής καθορίστηκαν να είναι εκτός από τον Αρμοστή, τον Πρόεδρο της Γερουσίας και τον Μητροπολίτη Κερκύρας και οι δύο Εξ Απορρήτων Γενικοί Γραμματείς, του Αρμοστή και της Γερουσίας³⁴. Για άγνωστους λόγους η σύνθεση δεν διατηρήθηκε για πολύ και στις 20 Ιανουαρίου 1842 ως Έφορος των Προκαταρκτικών και των Δευτερευόντων Σχολείων του Κράτους τοποθετήθηκε ο κερκυραίος Έκτωρ Ρίκκης, γνωστός για τα λόγια ενδιαφέροντά του³⁵ και στις 24 Σεπτεμβρίου 1842 ν. η. (μετά την τοποθέτηση του Δαλλαδέτσιμα ως Προέδρου της Γερουσίας σε αντικατάσταση του Πέτρου Πετρισόπουλου) ως Άρχων της Δημόσιας Εκπαίδευσης τοποθετήθηκε ο Γεώργιος δε Ρώσσης³⁶.

Λίγο πριν την ανάληψη των καθηκόντων του από τον Ρώσση ο γραμματέας της Γενικής Επιτροπής Εκπαίδευσης Α. Λευκόκοιλος-Δούσμανης, δημοσίευσε δίγλωσσο (ελληνικά – ιταλικά) Κανονισμό των Προκαταρκτικών και Δευτερευόντων δημοσίων και ιδιωτικών σχολείων του κράτους που αποτέλεσε και την καλλίτερη κωδικοποίηση που έγινε ποτέ³⁷. Σύμφωνα με αυτόν, οι διδάσκαλοι των κεντρικών αλληλοδιδασκικών σχολείων και οι διευθυντές των δευτερευόντων είχαν άμεση υπαγω-

34. Εφημερίς Έκτακτος 3 Μαρτίου 1842, 10 Μαρτίου 1842, 31 Μαρτίου 1842. ANK/EA 864 (υποφ. 3) 3 Ιουνίου 1841.

35. Μετά την κατάργηση του αξιώματος του Εφόρου με την Γ΄ Πράξη (28 Οκτωβρίου 1840 ν. η.) Gazzetta αρ. 516 της 2/14 Νοε. 1840 και Gazzetta 540 της 19 Απρ./1 Μαΐου 1840.

36. Στο Κουρκουμέλη Ν. Κ., Πολιτική, σ. 179 υπάρχουν δύο αβλεψίες. Ο Δαλλαδέτσιμας έχει τοποθετηθεί εντός αγκυλών στην Στ΄ αντί της Ζ΄ Γερουσίας και στη σ. 180 ο Σολωμός αντί Δημήτριος έχει γραφεί Διονύσιος. Για τον Ρώσση βλ. Gazzetta αρ. 613 της 12/24 Σεπτεμβρίου 1842.

37. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 333-335. «Κανονισμός των Προκαταρκτικών και των Δευτερευόντων δημοσίων σχολείων του Κράτους και των ιδιαιτέρων», Κέρκυρα, Εκ της Τυπογραφίας της Κυβερνήσεως 1842. ΑΕΚ/Ιονική Βιβλιοθήκη.

γή στον «Γενικό Επιστάτη» της Προκαταρκτικής και Δευτερεύουσας Εκπαίδευσης. Όλα τα σχολεία τηρούσαν τις αργίες, που καθόριζε η Πολιτική Δικονομία, αλλά τα δευτερεύοντα είχαν θερινές διακοπές από την 1η Αυγούστου, κατά την οποία γίνονταν και οι δημόσιες εξετάσεις όλων των μαθημάτων, έως την 30η Σεπτεμβρίου και από τα αλληλοδιδασκτικά είχαν «ημιδιακοπές» (μόνο το απόγευμα) τα Κεντρικά από 15 Ιουλίου έως 15 Αυγούστου (με το ν. η.).

Η προκαταρκτική εκπαίδευση, πάντα με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, περιλάμβανε τα εξής μαθήματα, η παράδοση των οποίων ήταν υποχρεωτική στα κεντρικά και όση ήταν δυνατή στα επαρχιακά σχολεία:

α) Σύντομη κατήχηση της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας.

β) Ανάγνωση και γραφή της καθομιλουμένης ελληνικής με στοιχεία που η Γενική Επιτροπή καθόριζε, γραμματικής, ορθογραφίας και σύνταξης.

γ) Τις τέσσερις πράξεις της αριθμητικής έως τα κλάσματα και τη μέθοδο των τριών.

δ) Γραμμική ιχνογραφία.

ε) Στοιχεία της αγγλικής.

Ο αριθμός των κεντρικών και κοινών αλληλοδιδασκτικών σχολείων παρέμενε ο ίδιος (εκτός της Ιθάκης που μειωνόταν κατά ένα κοινό).

Οι τοπικές κυβερνήσεις όφειλαν να παρέχουν σε κάθε σχολείο όλο το υλικό, καθώς επίσης χαρτιά, κονδύλια και μελάνι για καθημερινή χρήση και τρία έντυπα, που αφορούσαν στην Πρόσκληση, την Πρόοδο και την Αλληλογραφία. Όποιος επιθυμούσε να έχει τα δικά του βιβλία μπορούσε να τα προμηθευτεί από την παρακαταθήκη του Κεντρικού Σχολείου.

Οι κεντρικοί διδάσκαλοι συγκέντρωναν τις ανάγκες των σχολείων του νησιού τους σε πίνακες ανάγνωσης και αριθμητικής, πλάκες και μολυβδοκόνδυλα και τις διαβίβαζαν στον Γενικό Επιστάτη, ο οποίος φρόντιζε για τον εφοδιασμό τους. Διατηρούνταν οι διαδικασίες για την πρόσληψη και τοποθέτηση των διδασκάλων και οι διαδικασίες που αφορούσαν στην δωρεάν φοίτηση των άπορων μαθητών. Εντύπωση πάντως προξενεί ότι η απόδειξη της φτώχειας τους, με πιστοποιητικό του Προεστού και του Ιερέα του χωριού τους, διατηρείται και σήμερα με το πιστοποιητικό οικονομικής αδυναμίας, που συντάσσουν και υπογράφουν τα ίδια πρόσωπα. Τέλος, οι τιμωρίες που επιτρεπόταν να επιβάλουν οι διδάσκαλοι, είναι εκείνες που καθορίζονται από το εγχειρίδιο της αλληλοδιδασκτικής, ενώ ως βραβεία στους διαπρέποντες μαθητές δίδονταν τιμητικά έγγραφα και βιβλία, χαρτιά και κονδύλια.

Στη δευτερεύουσα εκπαίδευση γίνονταν δεκτοί απόφοιτοι των προκαταρκτικών ή όσοι αποδείκνυαν την ανάλογη μάθησή τους. Μετά από αυτά είχαν την άδεια να γραφτούν σε διάφορα μαθήματα (εφοδιαζόμενοι με «εγγραπτήριο») «... απροσδιορίστως, καλώς εννοούμενου όμως πάντοτε με όλην εκείνην την λογικήν τάξιν την οποίαν η στενοτάτη σχέσις και το ομογενές των μαθημάτων απαιτούσι...». Τα μαθήματα που περιλάμβαναν τα έτη, ήταν τα παρακάτω, με μόνη διαφορά ότι στο σχολείο της Κέρκυρας προστέθηκε η Ιχνογραφία και σε αυτό του Αργοστολίου η Ναυτική:

ΕΤΟΣ Α΄

Ελληνικά (έξι μαθήματα την εβδομάδα), «ο διδάσκαλος, μεταχειριζόμενος την Γραμματική του Κ. Ασωπίου, διδάσκει την ετυμολογίαν εξηγών τα τεμάχια του πρώτου τόμου της Συλλογής του Ιακωβίου, τα έχοντα σχέσιν με τα δεδομένα μαθήματα».

Αγγλικά (έξι μαθήματα την εβδομάδα), «ο διδάσκαλος, μεταχειριζόμενος την Γραμματική του Ι. Λάουντς, διδάσκει την ετυμολογίαν και ως κείμενον μαθημάτων έχει το Spelling Book και την Αγίαν Γραφήν».

Αριθμητική αποδεικτική (τρία μαθήματα την εβδομάδα), «ο διδάσκαλος μεταχειρίζεται το κείμενον του Ι. Κουντούρη».

Καλλιγραφία (έξι μαθήματα την εβδομάδα).

ΕΤΟΣ Β΄

Ελληνικά (τέσσερα μαθήματα την εβδομάδα), «ετυμολογικόν και ορθογραφικόν μέρος και γενικούς κανόνας συντάξεως».

Αγγλικά (όμοια), ορθογραφία και σύνταξη, με κείμενα από την Αγία Γραφή, την ελληνική ιστορία ή τη ρωμαϊκή του Goldsmith.

Επίπεδος και στερεά Γεωμετρία (τρία μαθήματα).

Γεωγραφία και Χρονολογία (όμοια).

ΕΤΟΣ Γ΄

Ελληνικά (τέσσερα μαθήματα την εβδομάδα), σύνταξη και θεματογραφία, με κείμενο τον τρίτο τόμο του Ιακωβίου.

Αγγλικά (τέσσερα μαθήματα), σύνταξη και θεματογραφία, με κείμενο την ανθολογία Sessional School Collection.

Άλγεβρα μέχρι της γενικής θεωρίας των εξισώσεων (τέσσερα μαθήματα).

Ιστορία η ελληνική και σε ό,τι έχουν σχέση η ρωμαϊκή και η παλαιά (τρία μαθήματα).

Γεωγραφία (δύο μαθήματα).

ΕΤΟΣ Δ΄

Ελληνικά (πέντε μαθήματα την εβδομάδα συμπεριλαμβανομένων δύο συνθέσεως), με κείμενο τον τέταρτο τόμο του Ιακωβίου περί μετρικής, προσωδίας, περί κυριωτέρων διαλέκτων.

Αγγλικά (όμοια), ποιητικά από την ίδια ανθολογία και δύο φορές μετάφραση από τα ελληνικά στα αγγλικά.

Άλγεβρα (δύο μαθήματα), συνέχεια και τέλος.

Ιστορία (όμοια), συνέχεια και τέλος, «... ο διδάσκαλος οφείλει να επιμείνη εις το κριτικόν και αρχαιολογικόν μέρος καθόσον αφορά τα ήθη, έθιμα, θρησκεία κ. λ.π.».

Η «στοιχειώδης σειρά της θεολογίας», για όσους ήθελαν να ιερωθούν, ήταν διετής. Σ' αυτήν γίνονταν δεκτοί όσοι γνώριζαν τα στοιχεία της ελληνικής γραμματικής και αποδεικτική αριθμητική και στη συνέχεια διδάσκονταν:

ΕΤΟΣ Α΄

Κατήχηση ανεπτυγμένη, στοιχεία Ιεράς Ιστορίας και Θετικής Δογματικής Θεολογίας (τρία μαθήματα την εβδομάδα).

ΕΤΟΣ Β΄

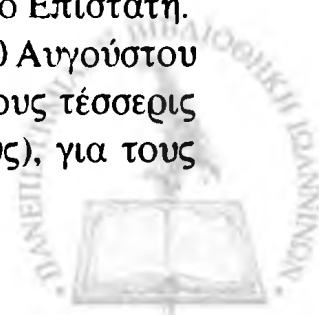
Εξακολούθηση και τέλος της Θετικής Δογματικής Θεολογίας και στοιχεία Εκκλησιαστικής Ιστορίας (δύο μαθήματα την εβδομάδα).

Επαναλήψεις γίνονταν κάθε ημέρα στα μαθήματα της προηγούμενης και κάθε δύο εβδομάδες, την τελευταία ημέρα, για τα μαθήματα των δύο εβδομάδων.

Οι επιδόσεις στις εξετάσεις ήταν τριών βαθμών: Άριστα - καλώς - μετρίως. Για το άριστα απαιτούνταν ομοφωνία, ενώ για τις άλλες πλειοψηφία. Ο μαθητής που βαθμολογούνταν μετρίως επαναλάμβανε την τάξη. Οι άριστοι λάμβαναν τιμητικά έγγραφα και βραβεία, βιβλία, γραφική ύλη κ.λ.π.

Για τα ιδιαίτερα (ιδιωτικά) σχολεία καθοριζόταν διαδικασία χορήγησης άδειας λειτουργίας του εκπαιδευτηρίου, με πιστοποιήσεις της καλής διαγωγής των διδασκάλων, βεβαιώσεις των γονέων και εξετάσεις σε ειδική επιτροπή. Στις εξετάσεις δεν υπόκεινταν οι «στερεώσαντες πλέον την φήμην των». Εκτός των «νηπιακών σχολείων» και των οικοδιδασκάλων, όλα τα άλλα ιδιωτικά σχολεία επιθεωρούνταν από τον Γενικό Επιστάτη.

Το 1842 στις θερινές εξετάσεις του Ιονικού Γυμνασίου (10 Αυγούστου 1842) αρίστευσε ο νεαρός κόμης Διονύσιος Ρώμας, με άλλους τέσσερις σπουδαστές (τρεις του δεύτερου και δύο του πρώτου έτους), για τους

οποίους γράφει χαρακτηριστικά η Επίσημη Εφημερίδα: «... διακοσμηθέντες με παράσημον και ταινίαν και διακηρυχθέντες υπέρτεροι κατά πάντα, λαβόντες ένεκεν της αξιοπαίνου διαγωγής των την έγκρισιν των διδασκάλων και ανωτέρων των, ως παμψηφεί τυχόντες εις όλας τας εξετάσεις το άριστα και αδιαλείπτως ...»³⁸.

Σε επόμενο φύλλο της ίδιας εφημερίδας στις 12/24 Σεπτεμβρίου η Ζάκυνθος παρουσιάζει αμετάβλητη εκπαιδευτική εικόνα³⁹.

Ουσιαστική πηγή πληροφοριών μετά τις καταστροφές η Κυβερνητική Εφημερίδα, δημοσιεύει την 1η Δεκεμβρίου 1842 ν. η. αλληλογραφία μεταξύ διδασκάλων της Ζακύνθου και του Προέδρου της Γερουσίας. Στην αναφορά των διδασκάλων Ιερομονάχου Κωνσταντίνου Στρατούλη, Ροβέρτου Πελεκάση, Παναγιώτη Χαλικιόπουλου, Αντωνίου Ρωμάνου και Ευαγγέλου Κολοκοτσά, ο Δαλλαδέτσιμας απαντά με ευχαριστίες και διαβεβαιώσεις⁴⁰.

Στις 16 Μαΐου 1843 ο Ρίκκης δημοσίευσε κατά το καθήκον του την αναφορά που υπέβαλε στη Γερουσία για την κατάσταση των σχολείων του Κράτους σύμφωνα με την οποία υπήρχαν συνολικά 194 σχολεία (δημόσια και ιδιωτικά) με 7.024 μαθητές (από τα οποία τα 106 ήταν δημόσια με 4460 μαθητές)⁴¹.

Ειδικότερα στη Ζάκυνθο ήταν⁴²⁻⁴³:

38. Gazzetta αρ. 607 της 1/13 Αυγούστου 1842.

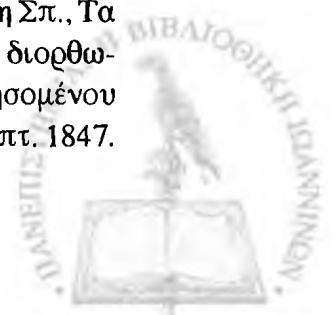
39. Gazzetta αρ. 613 της 12/24 Σεπτεμβρίου 1842.

40. Gazzetta αρ. 625 της 5ης Δεκεμβρίου 1842 επ.

41. Rapporto Assoggettato a Sua Eccellenza il Lord Alto Commissario dal Acconte di Pubblica Istruzione, Corfù 28 Aprile 1843, IEEEE/ Monοφ. Rapporto Generale delle Scuole Primarie e Secondarie dello Stato Ionio, Ettore Ricchi, (Corfù 1843), AEK-BB (S 24 Ricchi).

42. Την ίδια χρονιά (1843) συμβαίνουν στην Κέρκυρα δύο γεγονότα τα οποία χωρίς να διαδραματίζουν κάποιο ρόλο στην τοπική ζακυνθινή ζωή έχουν ενταχθεί στην τοπική ζακυνθινή ιστορία: α) Αρχίζει να λειτουργεί το Κληροδότημα για την εκπαίδευση που συνέστησε η Κερκυραία Ελένη Αρμένη κόμισσα Μοτσενίγου χήρα του ζακύνθιου Γεωργίου κόμη Μοτσενίγου, πλερεξούσιου του Τσάρου στην Επτάνησο Πολιτεία και β) στις 13/25 Νοε. 1843 καταφθάνει και αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Κρατικού Παρθεναγωγείου η Charlotte Augusta Wadams, η οποία αργότερα στις 5 Φεβρ. 1853 θα παντρευτεί στο Λονδίνο τον Ανδρέα Κάλβο και σήμερα αναπαύεται δίπλα του στο Μουσείο του Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων.

43. Σε Κονόμου Ντ., Πολιτική, τ. Γ', σ. 92, σημ. 2 αναφέρεται ότι στο Δε Βιάζη Σπ., Τα εν Ζακύνθω, αρ. 112, 20 Νοε. 1926, σ. 2 «μία ιστορική ανακρίβεια που πρέπει να διορθωθεί ... ο Δεβιάζης γράφει ότι ο Μαρτζώκης εδημοσίευσε πρόγραμμα καταστηθησομένου Γυμνασίου εν Ζακύνθω κ. λ.π. Η έντυπη αυτή αγγελία ... φέρει χρονολογία 23 Σεπτ. 1847.

Ένα Δευτεροβάθμιο Σχολείο με 388 μαθητές.

Ένα Κεντρικό Λαγκαστριανό (αλληλοδιδασκτικό) με 848 μαθητές (στην πόλη),

έντεκα αλληλοδιδασκτικά της εξοχής με 368 μαθητές,
δύο σχολεία κοριτσιών (στην πόλη) με 142 μαθήτριες,
είκοσι επτά ιδιωτικά σχολεία με 660 μαθητές και μαθήτριες.

Τα σχολεία της εξοχής είχαν την εξής εικόνα:

	<u>γράψτηκαν</u>	<u>παρακολουθούσαν</u>	<u>διδάσκαλος</u>
1. Πηγαδάκια	27	25	Κ. Μαυράγγελος
2. Σκουλικάδο	22	18	Π. Πλέσας
3. Γαλάρο	29	10	Π. Ροδινός
4. Μαχαιράδο	34	4	Γ. Παπαδάτος
5. Κοιλιωμένο	30	21	Γ. Μαρούδας
6. Κερί	16	8	Κ. Παστός
7. Πισινώντας	54	42	Γ. Καμπίσης
8. Γαϊτάνι	18	6	Σ. Κλαυδιανός
9. Βανάτο	31	25	Ν. Δρογγίτης
10. Μπελούσι	31	25	Ι. Μποζίκης
11. Μ. Βολίμες	40	13	Α. Θεοδόσης
	<hr/>	<hr/>	
ΣΥΝΟΛΟ	332	197	

[Αναφέρεται λειτουργία σχολείου στη Λιθακιά (Α. Κάπαρης) και Καταστάρι (Ν. Χαρτάς)].

Στην αναφορά του Ρίγκη παρουσιάζονται να λειτουργούν και 34 ιδιωτικά σχολεία (25 με άδεια και 5 χωρίς) στη Χώρα και 4 (με άδεια) στα χωριά.

Με άδεια:

1. Φρ. Δουλούπη	7. Δ. Σπετσέρη	12. Π. Βορρέ
2. Σπυρ. Βαλέττη	8. ιερέα Δ. Θεοδόση	13. Π. Σ. Σιγούρου
3. Π. Ρασβάνη	9. καθολ. ιερέα	14. ιερέα Ι. Κανέλλου
4. Δ. Πομώνη	Γ. Ρενιέρη-Σέρρα	15. Δ. Πασχάλη
5. Π. Κλάδη	10. Ε. Χαριάτη	16. ιερέα Δ. Τζόκου
6. Δ. Κεντά	11. ιερέα Α. Πολίτη	17. Κ. Ρωσόλυμου

βλ. Επτανησιακά Φύλλα, τ. ΙΑ' (1982) σ. 98-100». Από την αναφορά του Ρίγκη όμως, αποδεικνύεται ότι ο Μαρτζώκης διατηρούσε ιδιωτικό σχολείο τουλάχιστον από το 1843.

18. Δ. Βαρότζη	21. Ιγνάτ. Μαρτζώκη	23. Ι. Λυγάτωρα
19. Ρ. Χαλικόπουλου	22. αδελφών Υόρκ	24. Ι. Μπάστα
20. Παναγ. Χιώτη	(Παρθεναγωγείο)	25. Δ. Κωστόπουλου

Χωρίς άδεια:

1. Σπ. Ρούσου
2. Β. Μπάφη
3. Γ. Κόκλα
4. Στ. Καλύβα
5. Π. Βαλιόπουλου

Στην ύπαιθρο

1. Άνω Γερακαρίο ιερέα Δαμιανού Λομποτέση
2. Φαγιά Γεράσιμου Πίσκοπου
3. Καλλιπάδο Α. Κόκλα
4. Τραγάκι Δ. Μπεξενέ

Διδάσκουν επίσης ως οικοδιδάσκαλοι με κυβερνητική άδεια, αλλά με την παλαιά μέθοδο «μετατρέποντας τη διδασκαλία σε αληθές σχολαστικό χάος», οι: Δ. Πόθος (από το Μ. Γερακαρίο):

- Π. Μαρκουτσάς (από το Ρωμίρι)
- Α. Βαρθάλης (από Άνω Βολίμες)
- Α. Πέττας (από Άγιο Δημήτριο)
- Στ. Δραγώνας (από Καλλιπάδο)
- Σπ. Σιδηροκαστρίτης (από Μουζάκι)
- Π. Σουλιανός (από Καταστάρι).

ο Δε Βιάξης⁴⁴ που σχολιάζει και συμπληρώνει τον Ρίκκη δίνει τις χρήσιμες πληροφορίες ότι ο θαυμασμός για την προσωπικότητα του διδασκάλου ήταν ο σπουδαιότερος παράγων επιλογής του. Αναφέρει μάλιστα τις περιπτώσεις: του ιερέα Δαμιανού Λομποτέση που παρόλο που δίδασκε την παλιά μέθοδο και ήταν αυστηρός, η σοβαρότητα και η ηθικότητά του δημιουργούσε στους συγχωριανούς του τη βεβαιότητα ότι το σχολείο του ήταν το καλλίτερο της περιοχής, και του διδασκάλου Α. Κόκλα στο Καλλιπάδο που οι συγχωριανοί του πίεζαν τη διοίκηση για την πρόσληψή του ως δημόσιου διδασκάλου.

Ενοχλημένοι από τις απόψεις και τις μετρήσεις του Ρίκκη οι ζακύνθιοι Νικόλαος Βολτέρας κόμης Χρυσοπλεύρης και Πέτρος Σιγούρος μέλη της Επιτροπής για την Εκπαίδευση στην Τοπική Κυβέρνηση, επιχείρησαν

44. Δε Βιάξη Σπ., Τα εν Ζακύνθω, αρ. 112.

να αναθεωρήσουν το υπόμνημα με δύο σπάνια σήμερα φυλλάδια, που εξεδώθησαν στα ιταλικά:

α) *Confutazione al Rapporto del ispettore generale alle scuole dello Stato Sign. Ettore Ricchi, scritta dal nobile magistrato alla Istruzione pubblica di Zante, Zante 11 Ottobre 1843. Corfù. 1843. [Niccoló Voltoria Conte Crisoplevri Uffiz. Municipale all' Istruzione Pubblica].*

β) *Confutazione di Pietro Sicuro Zacintio al Rapporto del sign. Ettore Ricchi, inspettore alle scuole Pubbliche e Private [Corfù 1843].*

Μεταφραστής του Σολωμού και του Χριστόπουλου ο πρώτος, γνωστός για τα λόγια ενδιαφέροντά του ο δεύτερος, περισσότερο ενήργησαν από τοπικιστικές αιτίες και λιγότερο από καθαρή αντιπολιτευτική διάθεση αφού η γενικότερη πολιτική τους τοποθέτηση ήταν στον χώρο των κυβερνητικών. Άλλωστε ο μεν Βολτέρας θα εκλεγεί πρώτα βουλευτής με την Θ΄ Βουλή (και δεν θα υπογράψει το σχέδιο του πατριωτικού ψηφίσματος της 26ης Νοεμβρίου 1850 ν. η.) και στη συνέχεια Γερουσιαστής, ο δε Σιγούρος θα συνεχίσει να καταλαμβάνει θέσεις στην τοπική διοίκηση.

Την 1η Απριλίου 1843 ν. η. μετά την παραίτηση για λόγους ευθιξίας του Μακένζι, που προκάλεσε η παρέμβαση του Υπουργείου Αποικιών υπέρ του Πέτρου Πετρισόπουλου στην αντιδικία του με τον Δαλλαδέτσιμα για το αξίωμα του Προέδρου της Γερουσίας, αρμοστής ανέλαβε ο αντιστράτηγος βαρώνος Σίτον (Lieut. Gen. John Gordon baron Seaton), ήρωας του Βατερλώ, φιλελεύθερος και πράος στρατιωτικός, που είχε δείξει μεγάλες ικανότητες επαναφέροντας την τάξη στον Καναδά.

Ο Σίτον συνέχισε την πολιτική λιτότητας του προκατόχου του, εξαιρώντας και αυτός την εκπαίδευση από τους περιορισμούς. Οι ενέργειες των δύο αρμοστών Μακένζι και Σίτον δεν πρέπει να ερμηνευθούν στενά με την επιθυμία του Υπουργείου Αποικιών να ξεπεραστούν οι κακές εντυπώσεις που είχε δημιουργήσει ο Ντάγκλας για να επανέλθει το θέμα της αποικιοποίησης των νησιών σε καλλίτερο χρόνο. Πρέπει να αποδοθεί και στους ίδιους τους αρμοστές που υπήρξαν αποδέκτες κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, του λεγόμενου «βρετανικού διαφωτισμού». Ο Σίτον μάλιστα παρόλα τα προβλήματα που δημιουργούσε η συνεχιζόμενη δημοσιονομική στενότητα, προχώρησε και στην αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης και στην επαναλειτουργία της Ιατρικής Σχολής στο Ιονικό Πανεπιστήμιο, επιβάλλοντας στη Γερουσία την Κ΄ Πράξη (ο οποία επιψηφίστηκε από το Κοινοβούλιο με την ΝΕ΄ Πράξη του την 13/25 Απριλίου 1844)⁴⁵.

45. ANK/ΑΙΓ/ΕΚΠ 340 (8 Νοεμβρίου 1843). ANK/ΕΑ 436 υποφ. (13/25 Απριλίου 1844).

Η Κ' Πράξη καθόριζε ότι τη δημόσια εκπαίδευση αποτελούσαν: μία Ακαδημία με τέσσερις σχολές: Θεολογίας, Νομικής, Ιατροχειρουργίας και Φαρμακευτικής, Φιλοσοφίας και Γραμμάτων. Σε αυτήν υπάγονταν επίσης τα δύο «κοινοβιακά» εκπαιδευτήρια: το Ιεροσπουδαστήριο για τις θεολογικές σπουδές και το Ακαδημαϊκό Γυμνάσιο για τις σπουδές των άλλων σχολών, στα οποία μπορούσαν να μείνουν όσοι φοιτητές επιθυμούσαν να έχουν κατοικία, τροφή και εξυπηρέτηση υπακούοντας σε κάποιους κανόνες συμπεριφοράς και αμφίεσης. Στον ακαδημαϊκό περίβολο ανήκε και το ελάχιστον Γυμνάσιον, το οποίο είχε τα μαθήματα του αρχικού κολλεγίου και σε αυτό εκτός των κοινοβιακών εγίνονταν δεκτοί και «εξώκοιτοι» σπουδαστές, που ζούσαν με τις οικογένειές τους.

Η Κ' Πράξη ανέφερε επίσης ότι η Γενική Επιτροπή της Δημόσιας Εκπαίδευσης ήταν υποχρεωμένη να προτείνει πειθαρχικούς κανονισμούς για όλα τα ιδρύματα, τους οποίους θα συνέτασσαν οι καθηγητές των σχολών και ο Προϊστάμενος των γυμνασίων. Κάθε κοινοβιακός φοιτητής του Ακαδημαϊκού Γυμνασίου όφειλε να καταβάλει, κάθε χρόνο, 20 στερλίνες λίρες και μπορούσε, εκτός των μαθημάτων της Σχολής Φιλοσοφίας και Γραμμάτων, να φοιτήσει επίσης στα μαθήματα της Νομικής και της Ιατρικής. Φοιτητές της Ιατρικής, που θα ήθελαν να κατοικήσουν και να τραφούν με τις συνθήκες του Ακαδημαϊκού Γυμνασίου, μπορούσαν να το κάνουν πληρώνοντας 25 στερλίνες το χρόνο, για να μείνουν σε ειδικό οικημα. Οι κοινοβιακοί σπουδαστές του ελάχιστον Γυμνασίου πλήρωναν 20 στερλίνες το χρόνο. Όσοι φοιτητές της Νομικής και της Ιατρικής και σπουδαστές του ελάχιστον Γυμνασίου ζούσαν εκτός των καταστημάτων, παρακολουθώντας μόνο τα μαθήματα, αυτοί κατέβαλλαν 6 στερλίνες το χρόνο. Όλες οι πληρωμές γίνονταν σε τριμηνιαίες, προπληρωτές δόσεις, στον Πρύτανη ή τους καθηγητές και κάλυπταν και τη χορήγηση των διπλωμάτων. Οι μαθητές των δευτερευόντων σχολείων προπλήρωναν ένα τάλιρο το μήνα στο διευθυντή του σχολείου. Οι εισφορές αυτές διοχετεύονταν σε ειδικό λογαριασμό υπέρ της Εκπαίδευσης.

Η Κ' Πράξη τελείωνε με τα δευτερεύοντα και τα προκαταρκτικά σχολεία⁴⁶.

Σε τοπικό επίπεδο στις 28 Αυγούστου 1844 ν. η., προκηρύχθηκε η χη-

46. Gazzetta αρ. 674 της 25 Νοε. 1843. ANK/EA/υποφ. 5, ΝΕ' Πράξη. ANK/ΑΙΓ/ΕΚΠ 390 (8 Nov. 1843) Atto del Governo No 20 per riordinare il sistema della Pubblica Istruzione. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 339, σημ. 74.

ρεύουσα θέση διδασκάλου των μαθηματικών στο δευτερεύον σχολείον Ζακύνθου με ετήσιο μισθό 52 λίρες⁴⁷ και στις 19/31 Αυγούστου δημοσιεύθηκε στην Κυβερνητική Εφημερίδα η κατάσταση των αλληλοδιδασκτικών σχολείων της 15ης Αυγούστου ν. η. η οποία έχει ως εξής⁴⁸.

Σε όλο το Κράτος		Στη Ζάκυνθο	
Κέρκυρα	μαθητές 1102	1. Πόλις, Κεντρικό σχολείο	120
Αργοστόλι	793	2. Βολίμαις	32
Ληξούρι	265	3. Κυλιωμένον	25
Ζάκυνθος	404	4. Πισινόνδας	46
Αγία Μαύρα	565	5. Γαλλάρον	33
Ιθάκη	418	6. Μαχαιράδο	18
Παξοί	237	7. Σκουλικάδο	27
Κύθηρα	493	8. Πηγαδάκια	30
Ολότης, μαθητές 4.247		9. Βελλούσι	25
		10. Βανάτος	33
		11. Γαϊτάνι	15
		Ολότης, μαθητές	404

Στις 28 Μαρτίου 1845 Έπαρχος Ζακύνθου ανέλαβε ο Δημήτριος κόμης Σολωμός, αδελφός του Ποιητή⁴⁹ και την ίδια χρονιά, στις εξετάσεις στο Ιονικό Γυμνάσιο αρίστευσε ο ζακύνθιος σπουδαστής του 4ου έτους Διονύσιος Δομενεγίνης, ο οποίος βραβεύτηκε με το 2ο αργυρό νομισματοσημο της Γερουσίας. Τέλος εγκρίθηκε ως σχολικό βοήθημα για τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία από τον Έξαρχο της Ιονικής Εκκλησίας το «Παιδαγωγικά μαθήματα αναγνωστικά. Εκλογάριον περιέχον όσα συμβάλλουσιν εις συνεχή ανάγνωσιν εν επιγνώσει. Οίον Αστεία, Μύθους, Ιστορίδια ηθικά και των ενδοξοτέρων Ελλήνων τους βίους εν Επιτομή. Εν Κερκύρα, έκδοσις Δευτέρα. Εκ της Τυπογραφίας της Κυβερνήσεως 1845».

Από το 1845 έως το 1848, σύμφωνα με τους πίνακες που δημοσίευε η

47. Gazzetta αρ. 30 της 15/27 Ιουλίου 1844.

48. Gazzetta αρ. 35 της 19/31 Αυγ. 1844, σ. 17.

49. Gazzetta αρ. 13 της 17/29 Μαρτίου 1845 επ., σ. 13.

Γενική Επιτροπή στα τέλη Αυγούστου κάθε χρόνου, στην Κυβερνητική Εφημερίδα τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία παρουσιάζονται ως εξής⁵⁰:

Το 1845:

Σε όλο το Κράτος		Στη Ζάκυνθο	
Κέρκυρα μαθητές	1134	1. Πόλις, Κεντρικό σχολείο	110
Αργοστόλι	764	2. Βολίμαις	30
Ληξούρι	278	3. Κυλιωμένον	21
Ζάκυνθος	426	4. Πισινόνδας	42
Αγία Μαύρα	656	5. Μαχαιράδο	18
Ιθάκη	443	6. Γαλλάρον	33
Παξοί	212	7. Σκουλικάδο	28
Κύθηρα	493	8. Πηγαδάκια	27
Σύνολο	4.406	9. Μπελλούσι	28
		10. Καλλιπάδο	27
		11. Μπανάτο	26
		12. Γαϊτάνι	15
		13. Κήποι	21
		Σύνολο	426

Το 1846⁵¹:

Σε όλο το Κράτος		Στη Ζάκυνθο	
Κέρκυρα μαθητές	946	1. Πόλη	110
Αργοστόλι	919	2. Βολίμες	30
Ληξούρι	227	3. Κοιλιωμένο	22
Ζάκυνθος	509	4. Πισινόντας	40
Αγία Μαύρα	562	5. Μαχαιράδο	32
Ιθάκη	418	6. Γαλλάρο	28
Παξοί	245	7. Σκουλικάδο	27
Κύθηρα	541	8. Πηγαδάκια	27

50. Gazzetta αρ. 34 της 11/23 Αυγ. 1845 ν. η.

51. Gazzetta αρ. 87 της 17/29 Αυγούστου 1846.

Αγροτικά Σχολεία (Κέρκυρα)	342	9. Μπελούση	28
Σύνολο	4.709	10. Καλλιπάδο	38
		11. Μπανάτο	26
		12. Γαϊτάνι	10
		13. Κήποι	25
		14. Γερακαρίο	6
		15. Λιθακιά	49
		Σύνολο	509

Το 1847^{52, 53}:

Δημόσια αλληλοδιδασκτικά σχολεία αγοριών

Σε όλο το Κράτος			Στη Ζάκυνθο	
Κέρκυρα	27 σχολεία με	957 μαθητές	1. Πόλη	95
Αργοστόλι	33	824	2. Καταστάρι	38
Ληξούρι	4	223	3. Βολίμες	31
Ζάκυνθος	17	559	4. Κοιλιωμένο	22
Αγία Μαύρα	19	510	5. Λιθακιά	45
Ιθάκη	7	435	6. Πισινόντας	33
Παξοί	6	250	7. Ρωμήρι	24
Κύθηρα	9	536	8. Μαχαιράδο	42
Σύνολο	4.709		9. Γαλλάρο	27
			10. Σκουλικάδο	28
			11. Πηγαδάκια	0
			12. Γερακαρίο	14
			13. Μπελούση	26
			14. Καλλιπάδο	39
			15. Μπανάτο	22
			16. Γαϊτάνι	19
			17. Κήποι	24
			Σύνολο	559

52. Gazzetta αρ. 138 της 9/21 Αυγ. 1847. Gazzetta αρ. 141 της 30 Αυγ. 1847 ν. η. Βλ. Κονόμου Ντ., Πολιτική, τ. Γ', σ. 97, σημ. 2.

53. Στις 9 Οκτωβρίου 1847 ψηφίστηκε ο Νόμος Δ' Περί παιδείας. Περιο. βλ. [Theotoky Baron Andrea] Sunto ... parte prima, σ. 119-124. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 355, σημ. 102.

Δημόσια αλληλοδιδασκτικά σχολεία κοριτσιών

Κέρκυρα	Πόλη	182
	Μαντούκι	95
	Καστράδες (Γαρίτσα)	71
Κεφαλληνία	Αργοστόλι	137
	Ληξούρι	32
Ζάκυνθος		81
Αγία Μαύρα		44
Ιθάκη		60
Παξοί		41
Κύθηρα		62
Σύνολο		805

Το 1848⁵⁴:

Αγοριών

Κέρκυρα	26 σχολεία με 901 μαθητές	1. Πόλη	96
Κεφαλληνία	25 989	2. Καταστάρι	33
Ζάκυνθος	17 546	3. Βολίμες	29
Αγία Μαύρα	19 401	4. Κοιλιωμένο	25
Ιθάκη	7 330	5. Λιθακιά	51
Παξοί	9 494	6. Πισινόντας	32
Κύθηρα	6 240	7. Ρωμήρι	20
Σύνολο	109 3.901	8. Μαχαιράδο	33
		9. Γαλλάρο	29
		10. Σκουλικάδο	30
		11. Πηγαδάκια	17
		12. Γερακαρίο	12
		13. Μπελούση	24
		14. Καλλιπάδο	36
		15. Μπανάτο	26
		16. Γαϊτάνι	22
		17. Κήποι	31
		Σύνολο	546

54. Εφημερίς Επίσημος αρ. 190 της 7/19 Αυγούστου 1848.

Κοριτσιών

Κέρκυρα	Πόλη	130
	Μαντούκι	95
	Καστράδες (Γαρίτσα)	58
Κεφαλληνία	Αργοστόλι	140
	Ληξούρι	36
Ζάκυνθος		83
Αγία Μαύρα		53
Ιθάκη		66
Παξοί		36
Κύθηρα		52
Σύνολο		749

Το 1847 ο αυτοεξόριστος στη Ζάκυνθο ιταλός καθηγητής φιλοσοφίας και φιλολογίας Λουδοβίκος Ιγνάτιος Μαρτζώκης, που είχε νυμφευθεί τη ζακύνθια Μαριέττα Κωνσταντίνου κόμη Μεσσαλά και είχε πλήρως ενταχθεί στην κοινωνική και πνευματική ζωή, δημοσίευσε αγγελία με το «Πρόγραμμα καταστηθησομένου Γυμνασίου εν Ζακύνθω». Το σχολείο (ο Ζώης το αποκαλεί Ακαδημία)⁵⁵ αποτέλεσε ουσιαστικά αναβάθμιση του παλαιότερου ιδιωτικού που λειτουργούσε το 1843 και αναφέρεται στο υπόμνημα του Ρίκη αυτής της χρονιάς, με πιθανότερη χρονολογία έναρξης ante quem το 1837, που ο Μαρτζώκης εγκαταστάθηκε στη Ζάκυνθο. Την ίδια χρονιά (20 Ιουνίου 1847) ο Μαρτζώκης με τον επίσης ιδιωτικό διδάσκαλο Κωνσταντίνο Ρωσσόλυμο και την υποστήριξη του Δε Ρώσση ίδρυσαν στη Ζάκυνθο ιδιωτικό τυπογραφείο στο οποίο τύπωναν από 1 Οκτωβρίου 1847 την αρχικά ποικίλης ύλης εφημερίδα «Ο Σπινθήρ», που αργότερα

55. Σε Κονόμου Ντ., σ. 101 αναφέρεται ότι: «ο ίδιος παρέδιδε μαθήματα σπίτι του σε ένα ευρύτατο κύκλο φιλοπρόοδων νέων, εργάστηκε καρποφόρα για την ίδρυση θεατρικής σχολής και ιδιωτικού θεάτρου στο νησί». Σε Ζώη Λ. Χ., Λεξικό, σ. 400: «Καταρτίσας Ακαδημίαν edίδασκεν την λατινικήν ιταλικήν και γαλλικήν γραμματολογίαν και φιλοσοφίαν μέχρι ου διωρίσθη καθηγητής και είτα διευθυντής του Λυκείου Ζακύνθου. Συνήργησεν προσέτι εις σύστασιν τυπογραφείου και το 1842 συνέστησεν δραματικήν εταιρείαν "Παρνασσός". προς μόρφωσιν της νεολαίας. Έγραψεν άρθρα εν τω Album Ionio και εδημοσίευσεν».

εξελίχθηκε σε μαχητική πολιτική εφημερίδα του μεταρρυθμιστικού χώρου⁵⁶.

Την επομένη χρονιά, στις 16 Μαΐου, ο Σίτον πιεζόμενος από παράγοντες της δημόσιας ζωής του Ιονίου και ερμηνεύοντας ορθά τα μηνύματα των ευρωπαϊκών επαναστάσεων, που εξέθρεψε η «αρχή των εθνοτήτων», ανακοίνωσε στο Κοινοβούλιο την κατάργηση των περιορισμών για τον Τύπο που είχε επιβάλει με το Σύνταγμα του 1817 ο Μαίτλαντ και την παροχή στη Βουλή του δικαιώματος να ψηφίζει τις έκτακτες κρατικές δαπάνες και να εκλέγει τους επαρχιακούς συμβούλους. Η Η΄ Βουλή ομόφωνα ψήφισε τις προτάσεις στις 22 Μαΐου 1848 που επικυρώθηκαν τον Νοέμβριο 1848 από τη Βικτωρία. Στη συνέχεια στις 26 Απριλίου 1849 η Βουλή ψήφισε νέα πρόταση του Σίτον για την ελεύθερη εκλογή των 42 αντιπροσώπων με κρυφή ψηφοφορία και καθόρισε την αρμοδιότητα της Γερουσίας να εκδίδει νομοθετικά διατάγματα όταν δεν λειτουργούσε η Βουλή, να τα υποβάλει όμως για επικύρωση σε αυτήν αμέσως μόλις συνερχόταν σε σώμα.

Η ελευθεροτυπία και η ρύθμιση των διατάξεων που αφορούσαν «το συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι» άνοιξαν τον δρόμο για την διεκδίκηση νέων παραχωρήσεων για την πραγματοποίηση των πόθων του ελληνικού πληθυσμού, την Ένωση με το απελευθερωμένο εθνικό τμήμα.

Ταχύτατα στη Ζάκυνθο εγκαταστάθηκαν νέα τυπογραφεία, εκδόθηκαν πολιτικά έντυπα, ιδρύθηκαν τέσσερα βιβλιοπωλεία, μετατράπηκαν τα αναγνωστήρια σε πολιτικές λέσχες και ιδρύθηκαν νέες και μεταλλάχθηκαν οι πολιτικές συσπειρώσεις σε κόμματα⁵⁷. Από τις τρεις κυρίαρχες πολιτικές τάσεις η μία εξελίχθηκε σε κόμμα εξουσίας (μεταρρυθμιστές) με εκπρόσωπο τον Γεώργιο Κανδιάνο κόμη Ρώμα και εφημερίδα «Το Μέλλον», η άλλη σε κόμμα αρχών (ριζοσπάστες) με εκπρόσωπο τον Ναθαναήλ Δομενεγίνη και εφημερίδα τον «Ρήγα», ενώ οι θιασώτες της Προστασίας συνασπίστηκαν σε πολιτικό μόρφωμα με εκπρόσωπο τον Δημήτριο κόμη Σολωμό.

56. Κονόμου Ντ., Επτανησιακός Τύπος, σ. 99-102. Δε Βιάζη Σπ., Η πρώτη εφημερίς, σ. 1-2.

57. Το 1849 στις Λέσχες «Φώσκολος» και «ο Ζάκυνθος» εγκαταστάθηκαν πολιτικοί σύλλογοι ενώ ιδρύθηκαν νέα αναγνωστήρια όπως η «Πρόοδος» (Πάσχα του 1849), η «Ειρήνη» στην Αγία Τριάδα (12 Μαΐου 1849), η Λέσχη Τεχνιτών «Η αδελφότης», «Η Ένωσις», στον Άμμο και τον Ιανουάριο του 1850 στα χωριά Μαχαιράδο και Γερακαρίο. Πρβλ. Κατηφόρη Δέσποινας, Πολιτικές, σ. 7-43.

Στις 2 Ιουνίου 1849 ο Σίτον, που αντιμετώπισε με «ήπια και αφαντίστη πολιτική» τα επαναστατικά γεγονότα της 14/26 Σεπτεμβρίου 1848 στην Κεφαλληνία, αντικαταστάθηκε από τον Ερρίκο Γεώργιο Ουόρντ (Sir Henry George Ward), θιασώτη του βρετανικού ιμπεριαλισμού, έμπειρου διοικητή αποικιών. Γιος του συγγραφέα Ροβέρτου Πλούμαρ Ουόρντ, με εξαιρετική μόρφωση συνδύαζε στη διοίκηση «...την ανεκτικότητα με τη σκληρότητα, την ελαστικότητα με την πυγμή», γι' αυτό θεωρήθηκε ως ο κατάλληλος διοικητής για τα Ιόνια μετά τη λήξη των ευρωπαϊκών επαναστάσεων και την τάση παλινόρθωσης αυταρχικών διοικήσεων. Όμως τα Ιόνια Νησιά δεν ήταν πλέον ο δημοσιονομικός παράδεισος των τριών πρώτων αρμοστών, καθώς η ελάττωση των φόρων, ιδιαίτερα του σταριού και η κακή διαχείριση του Ντάγκλας είχαν δημιουργήσει ανυπέρβλητη οικονομική στενότητα, που δεν μπορούσε να θεραπεύσει η συνετή διαχείριση των Μακένζι και Σίτον αφού είχε δεχθεί πλήγματα η αγροτική παραγωγή. Οι κακές σοδιές του λαδιού διαδέχονταν η μία την άλλη και το ωίδιο της σταφιδαμπέλου κατέστρεφε τη σταφίδα.

Την οικονομική στενότητα ακολούθησε η κοινωνική και πολιτική αναταραχή. Στις 15 Αυγούστου 1849, στην Κεφαλληνία, όργανα των συνεργαζόμενων με την Προστασία (των «Καταχθονίων») που δεν συμφωνούσαν με τον τρόπο που ο Σίτον είχε ξεπεράσει τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του προηγούμενου χρόνου, εκμεταλλευόμενοι την λαϊκή δυσαρέσκεια, υποκίνησαν αντικυβερνητικές ενέργειες στην περιοχή Σκάλα της Κεφαλληνίας. Ο εθνικός χαρακτήρας της εξέγερσης, η μαζικότητα και η σφοδρότητα των συγκρούσεων, οι προτάσεις των θιασωτών της Προστασίας και ο χαρακτήρας του Αρμοστή, συνέβαλαν στην επιβολή του στρατιωτικού νόμου και στη διάπραξη ωμοτήτων εκ μέρους των βρετανικών στρατευμάτων.

Τα πολιτικά γεγονότα, ο στρατιωτικός νόμος, η δημοσιονομική κατάσταση του κράτους και η οικονομική στενότητα του πληθυσμού συνετέλεσαν ουσιαστικά στη μείωση του αριθμού των μαθητών και μαθητριών αυτή τη χρονιά, αφού μέρος της αμοιβής των διδασκάλων συνέχιζαν να καταβάλουν οι γονείς. Μόνη αχτίδα ελληνισμού υπήρξε η απόφαση για την χρησιμοποίηση της ελληνικής γλώσσας σε όλα τα κρατικά όργανα. Η ΟΣΤ' Πράξη της Όγδοης Ιονικής Βουλής της 21 Μαΐου / 2 Ιουνίου 1849 υπήρξε από τους σημαντικότερους σταθμούς στη ζωή του τόπου. Με αυτόν η εθνική γλώσσα ανέλαβε πλήρως τη θέση της στο δημόσιο βίο μετά την παρέλευση πεντακοσίων χρόνων υπεροχής ξένων γλωσσών⁵⁸.

58. Βλ. το πλήρες κείμενο της ΟΣΤ' Πράξεως σε: «Atti ... ottavo Parlamento. Quarta sessione ...», Corfù 1849, σ. 18.

Μετά τις εκλογές για την ένατη Βουλή στις 12 Μαρτίου 1850 πρόεδρος της εκλέχθηκε ο Γεώργιος Κανδιάνος κόμης Ρώμας και από τον Αρμοστή τοποθετήθηκαν ως Πρόεδρος της Ενάτης Γερουσίας ο Δημήτριος κόμης Σολωμός (12 Μαρτίου 1850 – 14 Νοεμβρίου 1851), ως Γερουσιαστής ο Νικόλαος Βολτέρας κόμης Χρυσοπλεύρης και ως Έπαρχος Ζακύνθου ο Νικόλαος κόμης Λούντζης. Παρόλη την ισχυρή πολιτική εκπροσώπηση της Ζακύνθου, στα δύο ανώτατα για ιονίους αξιώματα του Κράτους, δεν αναφέρονται, όπως θα περίμενε κανείς, μεγάλα τοπικά έργα σε κανένα τομέα. Αντίθετα τα πολιτικά του τόπου ήταν σε αναταραχή και τα κόμματα βρίσκονταν σε μεγάλη αντιπαλότητα, ιδιαίτερα οι υποστηρικτές του Ρώμα με εκείνους των Σολωμού και Λούντζη.

Στα εκπαιδευτικά παρατηρείται μια πρόοδος εξ αιτίας των πιέσεων της προοδευτικότερης πτέρυγας των μεταρρυθμιστών που πέτυχαν την εξαίρεση, στις 27 Σεπτεμβρίου 1851, των διδασκάλων των αλληλοδιδασκτικών σχολείων από την πρόσφατη απόφαση για τη μείωση των μισθών και των συντάξεων των δημοσίων υπαλλήλων. Με την ίδια απόφαση καθοριζόταν και ο μισθός για τα τρία μεγάλα νησιά σε 8 τάλιαρα το μήνα, 7 για τη Λευκάδα και 6 για τα τρία μικρά. Για πρώτη φορά αποφασίστηκε ακόμα η καταβολή ολόκληρου του μισθού από το δημόσιο Ταμείο, αρχίζοντας από τον Οκτώβριο του 1851 (καταργούμενης της διάταξης που καθόριζε συμβολή των γονέων)⁵⁹ και καθορίστηκε ότι οι δήμοι θα συνέχιζαν να έχουν την υποχρέωση να εξασφαλίζουν το σχολικό οίκημα όπου δεν υπήρχε δημόσιο κτήριο⁶⁰. Αιτία αυτής της πρωτοφανούς κυβερνητικής στοργής, σε τόσο δύσκολους δημοσιονομικά καιρούς, ήταν ο προβληματισμός που είχε δημιουργηθεί από τις μειώσεις των μαθητών και μαθητριών στα σχολεία της εξοχής. Ο ακριβής αριθμός της μειώσεως δεν είναι δυνατό να προσεγγισθεί γιατί οι υπάρχοντες δημοσιευμένοι κατάλογοι παρουσιάζουν μεταξύ τους αποκλίσεις, δημιουργώντας αμφιβολίες για τη γενικότερη αξιοπιστία τους.

59. ΙΑΚ/ΕΑ 674 υποφ. 7. Gazzetta αρ. 232/2 Μαρτ. 1836 ν. η.

60. Η δημοσιευμένη σχετική «Δηλοποίησης» δίνει και τις παρακάτω καταπληκτικές πληροφορίες: «Βελτιωθείσης ούτω της καταστάσεως των αλληλοδιδασκτικών διδασκάλων. τούτων απηλλαγμένων ήδη της δυσαρέστου θέσεως εν η ευρίσκοντο οσάκις επαυστηρώς πως, και δια αναγκαστικών πράξεων, επέμενον να λάβωσι παρά των κατοίκων το ήμισυ της εαυτών μισθοδοσίας δια του εχεγγύου όπερ προσεπάγει η απόφασις προσαρμοσθείσα ήδη επί των διορισμών των περιών ο λόγος διδασκάλων. Είναι πάσα ελπίς να θεωρηθεί η μετ' επιτυχίας πρόοδος της επί τοσούτου σημαντικής εκπαιδεύσεως των κατοίκων της εξοχής».

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύει η Κυβερνητική Εφημερίδα από πληροφορίες της Γενικής Επιτροπής Εκπαίδευσης και με εκείνα που υποβάλει ο αρμοστής στο Υπουργείο Αποικιών το 1851, η εκπαίδευση στο Ιόνιο Κράτος παρουσιάζει την εξής εικόνα⁶¹:

ΝΗΣΙ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ		ΣΥΝΟΛΟ	
	Αρμοστής	Εφημερίδα	Αρμοστής	Εφημερίδα	Αρμοστής	Εφημερίδα
Κέρκυρα	1.361	920	258	211	1.619	1.164
Κεφαλληνία	726	715	110	103	839	818
Ζάκυνθος	955	830	214	192	1.169	1.022
Λευκάδα	707	610	30	29	737	639
Ιθάκη	551	505	61	55	612	560
Κύθηρα	542	497	77	62	619	559
Παξοί	271	251	32	29	303	280
ΣΥΝΟΛΟ	5.113	4.528	782	710	5.895	5.238

Στις εξετάσεις της 12ης Αυγούστου 1850 «διεκρίθησαν μεγάλως και έλαβον βραβείον εις το Ελάσσον Γυμνάσιον» μεταξύ 12 αριστευσάντων σπουδαστών πέντε ζακύνθιοι οι:⁶²

Θεόφιλος Φραγγόπουλος
 Διονύσιος Μελισσινός
 Ιωάννης Μάργαρης
 Στέφανος Πατρινός
 Γεώργιος Φραγγόπουλος.

Στις 25 Ιουνίου 1851 ν. η., η Γενική Επιτροπή Δημόσιας Παιδείας σε μια νέα προσπάθεια βελτίωσης της ποιότητας της εκπαίδευσης δημοσίευσε την παρακάτω απόφαση⁶³:

Άρθρο 1.

Δεν θα λάβει υπόψη της καμία αίτηση διορισμού ως διδασκάλου δημοσίου Αλληλοδιδακτικού Σχολείου εάν εκτός των άλλων απαιτουμένων

61. Επίσημος Εφημερίς αρ. 190 της 7/19 Αυγούστου 1848. Πρβλ. Σταυρινού Μιράντας, Στατιστικά, σ. 461-463.

62. Επίσημος Εφημερίς αρ. 85 της 5/17 Αυγούστου 1850.

63. Επίσημος Εφημερίς αρ. 131 της 23 Ιουνίου/5 Ιουλίου 1851, σ. 1.

εγγράφων δεν επισυνάπτεται πιστοποιητικό συμμετοχής στις καθορισμένες εξετάσεις του άρθρου 14 της 28ης Πράξεως της Εβδόμης Βουλής.

Άρθρο 2.

Την Επιτροπή εξετάσεων του παραπάνω άρθρου αποτελούν: «ο επί την δημοσίαν παιδείαν επιχώριος αξιωματικός ως πρόεδρος, ο διευθυντής του δευτερεύοντος σχολείου και ο διευθυντής του Κεντρικού (αλληλοδιδασκτικού) σχολείου βοηθούμενος κατ' ανάγκη υπό του πρωτοσχόλου ή πρωτοσχόλων του»⁶⁴.

Άρθρο 3.

Εξαιρούνται από την παραπάνω υποχρέωση εξέτασης οι απόφοιτοι του Ιεροσπουδαστηρίου.

Άρθρο 4.

Η διδασκαλία στα προκαταρκτικά σχολεία γίνεται με την Αλληλοδιδασκτική μέθοδο στα εξής αντικείμενα:

- α) Σύντομη διδασκαλία κατήχησης της Ορθόδοξης Εκκλησίας.
- β) Ανάγνωση Ελληνική «μετά προσθήκης των μερών εκείνων της απλοελληνικής γραμματικής, τα οποία θα διδάσκονται πάντοτε δια της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, άτινα αποβλέπουν την γνώσιν και τον σχηματισμόν των μερών του λόγου και την ορθογραφία εν γένει».
- γ) Τις τέσσερις πράξεις της αριθμητικής «περιλαμβανομένων των κλασμάτων και της μεθόδου των τριών».
- δ) Καλλιγραφία «δια να αποκτήσωσιν οι νεανίσκοι χαρακτήρα καθαρόν και να γράφωσι ταχέως».
- ε) Γραμμική ιχνογραφίαν.

Άρθρο 5.

Οι εξετάσεις των υποψηφίων διδασκάλων θα στρέφονται:

- α) Γύρω από την γνώση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου.
- β) Γύρω από την ύλη την οποία οφείλουν να διδάξουν.

Άρθρο 6.

Η Επιτροπή μπορεί να ζητήσει κάθε σχετική πληροφορία για τους υποψηφίους από τον Γενικό Έφορο των Σχολείων.

Άρθρο 7.

Επιτροπή, η οποία θα αποτελείται από τον Γενικό Έφορο των Σχολείων, και από τους αντίστοιχους σε κάθε νησί: Διευθυντή του Δευτερεύοντος σχολείου, διευθυντή του Κεντρικού (αλληλοδιδασκτικού) σχολείου

64. Για τους πρωτόσχολους των αλληλοδιδασκτικών σχολείων βλ. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 142, σημ. 30.

και με την παρουσία του Επιχωρίου Αξιωματικού Εκπαιδύσεως θα επαληθεύσει τις γνώσεις εκείνων των διδασκάλων που ήδη υπηρετούν.

Την ίδια ημέρα με άλλη απόφασή της η Γενική Επιτροπή Δημόσιας Παιδείας «λαβούσα υπ' όψιν επιθυμίαν εκφρασθείσαν υπ' ολοκλήρου του Επιχωρίου Συμβουλίου Ζακύνθου», καθόρισε τα δημόσια σχολεία της εξοχής της Ζακύνθου σε είκοσι δύο⁶⁵.

1. Κερί	8. Γαλλάρο	16. Καταστάρι Ανώτερον
2. Κοιλιωμένο
(Χηλιομένο sic.)	9. Βολίμες Επάνω	17. Μπελούσι
3. Λιθακιά	10. Βολίμες Μεσαίαι	18. Τραγάκι
4. Πισσινόνδα	11. Μαριές	19. Καλλιπάδο
5. Άγιος Λέων	12. Καταστάρι	20. Άγ. Κύρικον (sic.)
6. Μαχεράδο	13. Πηγαδάκια	21. Μπανάτο
7. Λαγκαδάκια	14. Σκουλικάδο	22. Γαϊτάνι
	15. Άγιος Δημήτριος	

Η αύξηση των σχολικών μονάδων της εξοχής είναι από τις λίγες γνωστές ευεργεσίες του υπό «ζακυνθίαν διοίκησιν» Ιονίου Κράτους.

Μετά την αυθαίρετη διάλυση της Ενάτης Βουλής από τον Ουόρντ, κατά τη διαδικασία της κατάθεσης του πατριωτικού ψηφίσματος της 26ης Νοεμβρίου/8ης Δεκεμβρίου 1850 με το οποίο οι ριζοσπάστες βουλευτές δήλωναν ότι: «... η ομόθυμος, σταθερά και αμετάτρεπτος θέλησις του Επτανησιακού λαού είναι η ανάκτησις της ανεξαρτησίας του και η Ένωσις αυτού με το λοιπό Έθνος του, την απελευθερωμένη Ελλάδα ...» με νέες εκλογές στις 14/26 Φεβρουαρίου 1852, εγκαταστάθηκε μετά από ευρύτατη νοθεία της εκλογικής διαδικασίας, η Δεκάτη Βουλή με Πρόεδρο τον Πέτρο Βράϊλα-Αρμένη. Ως Πρόεδρος της Γερουσίας τοποθετήθηκε ο Γεώργιος-Κανδιάνος κόμης Ρώμας και ως ζακύνθιος γερουσιαστής ο Δημήτριος Φραγγόπουλος. Κατά τις εκλογές ο Έπαρχος Νικόλαος κόμης Λούντζης αντέδρασε στις προσπάθειες του τοποτηρητή Συνταγματάρχη Χίλλ (Col. Frederick T. Hill) να αποτραπεί η εκλογή των ριζοσπαστών και αντικαταστάθηκε. Ως παραιτημένοι από το βουλευτικό τους αξίωμα θεωρήθηκαν επίσης οι ζακύνθιοι ριζοσπάστες Ναθαναήλ Δομενεγίνης και Γουλιέλμος κόμης Μινώτος, που δεν αναγνώρισαν τη νομιμότητα της συνθέσεως του Κοινοβουλίου, αφού παρά την εκλογή τους στο βουλευτικό αξίωμα συνέχιζαν να βρίσκονται στην εξορία οι συνάδελφοί τους: Φρα-

65. Επίσημος Εφημερίς αρ. 131 της 23 Ιουνίου/4 Ιουλίου 1851.

γκίσκος Δομενεγίνης στα Αντικύθηρα και Ιωάννης Λισγαράς στους Οθωνούς⁶⁶.

Σε αντικατάσταση των θεωρηθέντων ως παραιτημένων βουλευτών, με νέες συμπληρωματικές εκλογές, εκλέχθηκαν οι επίσης ριζοσπάστες Ερμάννος κόμης Λούντζης και Κωνσταντίνος Λομβάρδος.

Η σύνθεση του νέου Κοινοβουλίου είχε ιδιαίτερο χαρακτήρα. Την πλειοψηφία διέθεταν οι μεταρρυθμιστές, που είχαν υποκύψει στις υποσχέσεις του Αρμοστή για ευρύτερες μεταρρυθμίσεις και είχαν δεχθεί να συνεργαστούν, ενώ τους ριζοσπάστες εκπροσωπούσαν μόνο οι ζακύνθιοι αντιπρόσωποι καθώς με την άσκηση βίας, αυθαιρεσίας και νοθείας (δεκακαλπία) είχαν αποκλειστεί οι μαχητικοί Κεφαλλήνες.

Το καλοκαίρι του 1852 για πρώτη φορά υλοποιήθηκε η απόφαση του Κράτους για τη συνταξιοδότηση των διδασκάλων «ένεκα της προβεβηκυίας ηλικίας και χάριν της πολυχρονίου υπηρεσίας ...εις δίστηλα τέσσερα το μήνα και έως τέλος της ζωής»⁶⁷. Αυτό προκαλεί εντύπωση γιατί η Δεκάτη Βουλή είχε και αυτή να αντιμετωπίσει μεγάλα δημοσιονομικά προβλήματα και ήταν αναγκασμένη να επιτρέψει στην Κυβέρνηση να στραφεί οπουδήποτε και με οποιουσδήποτε όρους για δανεισμό. Επίσης είχε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που δημιουργούσε η Ρωσσοτουρκική ένταση (που θα εξελιχθεί στον γνωστό ως «Κριμαϊκό Πόλεμο» με έναρξη την 22 Σεπτ./4 Οκτ. 1853) που είχε μειώσει την εμπορική κίνηση στα ιονικά λιμάνια με την διακοπή των ανατολικών δρομολογίων, καθλώσει την ιονική ναυτιλία που παραδοσιακά είχε στραμένο το μεγαλύτερο μέρος του ενδιαφέροντός της ανατολικά και σταματήσει τον εφοδιασμό των νησιών με σιτηρά που επίσης είχε τις κύριες πηγές του ανατολικά. Το πρόβλημα μεγιστοποιήθηκε όταν ο δεύτερος προμηθευτής σιτηρών, το Βασίλειο της Νεαπόλεως και των δύο Σικελιών για να προστατεύσει τον πληθυσμό του, απαγόρευσε τις εξαγωγές με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί πανικός στην αγορά και καλπάζουσες αυξήσεις τιμών.

Στις 11/23 Ιουλίου 1852 ο γενικός θησαυροφύλακας Μπέϊκερ (Sir Henry Baker) ζήτησε την σύναψη δανείου 8 χιλ. στερλινών για την κάλυψη των άμεσων κρατικών αναγκών. Βρίσκοντας την ευκαιρία για αντιπολίτευση οι ριζοσπάστες ζήτησαν έλεγχο των οικονομικών. Στη συνέχεια ο Λομβάρδος πρότεινε τη μείωση των δαπανών με κατάργηση «ως ανωφελών ή ελάχιστα αναγκαίων των κρατικών ατμοπλοίων και του πανεπι-

66. Μοσχονά Ν. Γ., Το Ιόνιο Κράτος, σ. 200-227, 233-235.

67. ΑΕΚ/ΕΚΠ (27.9.1851).

στημίου ... το οποίον δι' έλλειψιν των αναγκαίων βοηθητικών μέσων στρεβλώνει τον νουν των μαθητών ...». Απόφοιτος της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με διδακτορικό στο Μόναχο, ο Λομβάρδος δεν είχε συναισθηματικούς δεσμούς με την Ιόνιο Ακαδημία. Γι' αυτόν ο ψυχρός πολιτικός υπολογισμός για τα πολιτικά οφέλη, που θα είχε το κόμμα του από την πολεμική ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος, που θεωρούσε ελάχιστα ελληνικό, ήταν θεμιτός⁶⁸.

Στις προτάσεις του Λομβάρδου αντέδρασε ζωηρά ο κερκυραίος μεταρρυθμιστής βουλευτής Στέφανος Παδοβάς, απόφοιτος της Ακαδημίας, παρουσιάζοντας τον εαυτό του ως αποτέλεσμα των ευεργεσιών της. Η σφοδρότητα της συγκρούσεως ανάγκασε τον Λούντζη να εξηγήσει ότι η αναφορά του Λομβάρδου δεν είχε κάτι το προσωπικό και πως η περίπτωση του Παδοβά «... ανήκει εις άλλην εποχήν εις την οποίαν η εκπαίδευσις εν Επτανήσω ήκμαζεν και με πολύ μικροτέραν δαπάνην παρείχε πραγματικώς ωφελείας». Στη συζήτηση ενεπλάκη και άλλος κερκυραίος μεταρρυθμιστής βουλευτής ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Άγγελος Κογεβίνας και στη συνέχεια ο ζακύνθιος ριζοσπάστης Γεώργιος Βερούκιος ο οποίος αποκάλυψε τις διαθέσεις των ριζοσπαστών για το Ιονικό Πανεπιστήμιο. «... Αληθώς λοιπόν είπεν [ο Λομβάρδος] ότι το Πανεπιστήμιον ως απορροφόν μέγα μέρος των ιδρώτων του λαού και ουδεμίαν ωφέλειαν παράγον πρέπει να καταργηθεί. Δυνατόν να ωφελούνται εξ αυτού οι νέοι της Κερκύρας, αλλ' ως αντιπρόσωπος της Ζακύνθου, και νομίζω ότι περί τούτου συμφωνούσι και οι των άλλων νήσων, θεωρώ διόλου επωφελές εκείνο το κατάστημα, διότι ημείς προτιμώμεν να πέμπωμεν τους υιούς μας εις την Ελλάδα εις εκείνο το Πανεπιστήμιον δηλαδή, το οποίον θέλει μας οδηγήσει εις το λαμπρόν μέλλον τους έθνους μας ...»⁶⁹.

Η δήλωση του Βερούκιου χαρακτήρισε τη στάση των ριζοσπαστών απέναντι στο Πανεπιστήμιο για ολόκληρη την υπόλοιπη περίοδο⁷⁰. Κατά το Γεράσιμο Χυτήρη στις θέσεις του περιέχονται σπέρματα τοπικισμού καθώς η συζήτηση πήρε χαρακτήρα σύγκρουσης ζακυνθίων ριζοσπαστών και κερκυραίων μεταρρυθμιστών⁷¹. Πρέπει όμως να γίνει κατανοητό ότι από ιδεολογία οι ζακύνθιοι ριζοσπάστες θεωρούσαν την Αθήνα πρωτεύουσα του Ελληνισμού και την Κέρκυρα έδρα της Βρετανικής Προστα-

68. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 372.

69. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 372-373.

70. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Οι ριζοσπάστες.

71. Χυτήρη Γερ., Παρακωλύσεις, σ. 100

σίας. Το πρόβλημα δεν είχε τοπικιστικές παραμέτρους, ήταν πολιτικό και αφορούσε τις ιδεολογικές αρχές των ριζοσπαστών.

Στις 12/24 Νοεμβρίου 1852 Άρχων της Δημόσιας Παιδείας ανέλαβε ο Στέφανος Παδοβάς⁷², ενώ στα νότια νησιά έπαιρνε καταστροφικές διαστάσεις το ωίδιο των σταφιδαμπέλων. Μέσα στην οικονομική στενότητα αναφάνηκαν τα προβλήματα που δημιουργούσε ο ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και οι επαναστατικές κινητοποιήσεις στην Ήπειρο, όπου έσπευσαν ομάδες 400 εθελοντών με τους Ναθαναήλ Δομενεγίνη, Γουλιέλμο κόμη Μινώτο, Διονύσιο Βισβάρδη, Ευστάθιο Γρόπα, Αναστάσιο Βούρτση κ.άλ.⁷³. Εφαρμόζοντας την πολιτική της αυτοκρατορίας ο Ουόρντ απαγόρευσε στις 8 Φεβρουαρίου 1854 ν. η. οποιαδήποτε έξοδο εθελοντών στις περιοχές των επιχειρήσεων και έστειλε μια μοίρα του στόλου να περιπολεί στο Ιόνιο για να απαγορεύσει κάθε προσπάθεια ενίσχυσης από τη θάλασσα. Μετά την κήρυξη του πολέμου στη Ρωσία από τη Βρετανία και τη Γαλλία υπέρ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις 16/28 Μαρτίου 1854, καθώς το κράτος δεχόταν πιέσεις για την κάλυψη επιμελητειακών αναγκών του εκστρατευτικού σώματος στην Κριμαία, τα αποθέματα σταριού άρχισαν να εξαντλούνται. Σύντομα οι τιμές εκτινάχτηκαν στα 3 με 4 τάλιρα το κιλό και η πείνα άρχισε να εμφανίζεται στα νησιά ακολουθώντας την οικονομική κατάρρευση εργατών και αγροτών.

Το Ιόνιο Κράτος για να αποφύγει τη χρεωκοπία αναγκάστηκε να συνάψει τον Ιούλιο 1854 δάνειο 2.500 λιρών από βρετανούς κεφαλαιούχους της Ιονικής Τράπεζας και στη συνέχεια άλλων 40.000 για την εξόφλησή του⁷⁴. Εξαναγκασμένη από τα άθλια οικονομικά η Κυβέρνηση, αποφάσισε στις 8 Ιουνίου 1854 τη μείωση των μισθών και των συντάξεων από 1 Ιουλίου και στις 29 Ιουνίου την επαναφορά της συμμετοχής των γονέων στα έξοδα των σχολείων «...ως (μέτρου) πλέον ωφελίμου και πρακτικού...». Ο μισθός καθορίστηκε τα μεγάλα νησιά 4 τάλιρα το μήνα, στη Λευκάδα 3 και στα μικρά 2,5. Οι γονείς θα συνεισέφεραν 6 οβολούς με σχολικά συμβόλαια. Με την ίδια απόφαση καθορίστηκε ότι για να λειτουργήσει ένα σχολείο έπρεπε να συγκεντρώνει 30 μαθητές διαφορετικά θα μεταφε-

72. Δηλοποίησις 12/24 Νοεμβρίου 1852.

73. Εφημερίς Επίσημος αρ. 126 της 15/27 Μαΐου 1854, σ. 4-5. Στις 13 Απριλίου μετά την ήττα στο Πέττα σφαγιάστηκε από τους Τούρκους ο Ναθαναήλ Δομενεγίνης αφού ο βρετανός πρόξενος στην Πρέβεζα Σώντερς αρνήθηκε να αναγνωρίσει την ιονική ιθαγένειά του και να του παράσχει τη συνταγματικά θεσμοθετημένη βρετανική προστασία.

74. Επίσημος Εφημερίς αρ. 133 της 3/15 Ιουλ. 1854. Ανωγιάτη - Πρόντζα, σ. 391 επ.

ρόταν σε κάποιο διπλανό. Για τα κτήρια θα φρόντιζαν πλέον οι δήμοι και οι τοπικές κυβερνήσεις. Οι διδάσκαλοι ήταν υποχρεωμένοι να αναφέρουν τη σύναψη των σχολικών συμβολαίων⁷⁵, όμως τόση ήταν η οικονομική αδυναμία του πληθυσμού ώστε από όλο το Κράτος μόνο πέντε διδάσκαλοι (δύο ιθακήσιοι και τρεις κερκυραίοι) ανέφεραν τη σύναψη συμβολαίων.

Στις 13 Απριλίου 1855 τον Ουόρντ αντικατέστησε ο βαρονέτος Young (Sir John Young baronet) πολιτικός καριέρας, πείσμων και δύσκαμπτος. Στον λόγο του στη Βουλή δεν αναφέρθηκε στην εκπαίδευση, γεγονός που ανάγκασε τον Πρόεδρο Π. Βράϊλα-Αρμένη, καθηγητή της Ακαδημίας, να αναφερθεί στην κατεπείγουσα ανάγκη της αναδιοργάνωσής της.

Ένα μήνα αργότερα στις 9 Μαΐου 1855 η αρμόδια για τη δημόσια εκπαίδευση επιτροπή της Βουλής, πρότεινε «την αναδιοργάνωσιν του εκπαιδευτικού συστήματος προς γενικωτέραν ωφέλειαν και επί το οικονομικότερον», που όμως δεν έτυχε ιδιαίτερης προσοχής. Αντιδρώντας, ομάδα εννέα ριζοσπαστών βουλευτών κατέθεσε στις 16 Ιουνίου 1855 σχέδιο νόμου «προς λυσιτελεστέραν διοργάνωσιν του εν ισχύει συστήματος της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως».

Το νομοσχέδιο απορρίφθηκε με 21 αρνητικές και 15 θετικές ψήφους. Λίγες ημέρες αργότερα, στις 1/13 Ιουλίου 1855 ο αρμοστής διέλυσε τη Βουλή και προκήρυξε εκλογές. Μέσα σε αυτό το πολιτικό κλίμα έντασης, στις 25 Σεπτεμβρίου 1855, ξέσπασε στη Ζάκυνθο επιδημία χολέρας η οποία διήρκεσε μέχρι 3 Δεκεμβρίου μολύνοντας 1.082 άτομα και σκοτώνοντας 611, με αποτέλεσμα την ολοκληρωτική οικονομική κατάρρευση του νησιού.

Στις 9/21 Φεβρουαρίου 1857 πέθανε στην Κέρκυρα από εγκεφαλικό επεισόδιο, ο Διονύσιος κόμης Σολωμός, μόλις 59 ετών. Με την αγγελία του θανάτου του σταμάτησε τις εργασίες της η Βουλή, που είχε ανοίξει στις 4/16 Φεβρουαρίου ως ΙΑ΄, με Πρόεδρο τον Διονύσιο κόμη Φλαμπουριάρη, κηρύχθηκε πένθος από την Επιχώρια Διοίκηση και ο Διονύσιος Βέγιας έσπευσε «ν' αφαρπάση από της φθοράς του θανάτου, δια πρώτης ιχνογραφίας το είδος και τους χαρακτήρας του προσώπου του δαιμονίου εκείνου ανδρός»⁷⁶. Στην πάνδημη κηδεία του επικεφαλής τοποθετήθηκαν οι φοιτητές της Ιονίου Ακαδημίας με τους καθηγητές τους και ακολούθη-

75. Επίσημος Εφημερίς αρ. 131 της 19 Ιουν./1 Ιουλ. 1854, σ. 1-14.

76. Πρόκειται για το γνωστό ιχνογράφημα. Ο Βέγιας κυκλοφόρησε μονόφυλλο στις 13/25 Φεβρουαρίου 1857 (Τυπογραφείον Ερμής) για την προγραφή συνδρομητών ώστε να τυπωθεί σε λιθογραφία στο Λονδίνο ή στο Μόναχο το ιχνογράφημα.

σε κάθε επίσημη ελληνική αρχή με πολλούς βρετανούς αξιωματούχους⁷⁷. Η Κέρκυρα των μεταρρυθμιστών υπερβαίνοντας τον πολιτικό εαυτό της τίμησε τον Εθνικό Ποιητή. Στη γενέτειρά του Ζάκυνθο δεν κηρύχθηκε δημόσιο πένθος, το θέατρο συνέχισε να λειτουργεί και η υπόθεση παρέμεινε στα οικογενειακά όρια των οικογενειών Σολωμού και Λούντζη. Η Ζάκυνθος των ριζοσπαστών δεν ξέχασε τον αδελφό του ποιητή, Πρόεδρο της Ενάτης Γερουσίας, γερουσιαστή της ενδεκάτης (με Πρόεδρο τον Αλέξανδρο Δαμασκηνό)⁷⁸.

Στα εκπαιδευτικά το νομοσχέδιο, που είχαν με επιμονή ζητήσει οι ριζοσπάστες, κατατέθηκε τελικά στις 9 Ιουνίου 1857. Καθώς οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες είχαν βελτιωθεί αφού οι επιδημίες είχαν πάψει, ο πόλεμος είχε τελειώσει, το ωίδιο είχε καταπολεμισθεί με την μέθοδο θείωσης του ζακυνθίου Γεωργίου κόμη Κομούτου και η ελαιοπαραγωγή ήταν η καλλίτερη που έγινε ποτέ, η συγκυρία ήταν πρόσφορη για αλλαγές. Το Νομοσχέδιο που διαβίβασε η Γερουσία ψηφίστηκε τελικά από τη Βουλή ως «Νόμος Κ΄ Περί Παιδείας» στις 15/27 Ιουλίου 1857.

Ο Νόμος Κ΄ καθόριζε ότι τα σχολεία του Κράτους ήταν:

Τα Προκαταρκτικά, για ένα ή περισσότερα κοντινά χωριά με χρησιμοποιούμενη μέθοδο την αλληλοδιδασκτική, χωρίς να αποκλείεται η συνδιδασκτική. Η εκπαίδευση και τα σχολεία παρέχονταν δωρεάν από το Κράτος. Ως διδάσκαλοι προτιμούνταν οι κληρικοί που είχαν διδαχθεί και τις δύο μεθόδους. Η εκπαίδευση περιλάμβανε «Ανάγνωσιν και γραφήν Ελληνικήν και το μέρος εκείνον της νεοελληνικής γραμματικής, το οποίον ήτο αναγκαίον δια την γνώσιν των μερών του λόγου, τον σχηματισμόν και την ορθογραφίαν τους. Εφηρμοσμένην Αρίθμησιν. Καλλιγραφία. Στοιχεία Κατηχήσεως της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας. Στοιχεία Πρακτικής Γεωργίας ...».

Τα Κεντρικά Προκαταρκτικά Σχολεία συνέχιζαν να είναι οκτώ (στις πρωτεύουσες των νησιών και το Ληξούρι) και στην διδασκαλία τους περιλάμβαναν και τα Αγγλικά. (Ο Νόμος προνοούσε για τη λειτουργία και σχολείου κοριτσιών)⁷⁹.

77. Δηλοποίησις 10/22 Φεβρουαρίου 1857 (Το πρόγραμμα της κηδείας).

78. Ανδριόλα Γ., Το ημερολόγιο, σ. 184 σημ. 282.

79. Το 1856 κυκλοφόρησε το «Sulla educazione femminile scritto postumo di Maria Petretтини, corcirese», (Corfù 1856), το οποίο αποδίδεται στον Alessandro Pasquali Petretтини. Βλ. Bibliographie Ioniennne, αριθ. 1886.

Τα Λύκεια (δευτερεύοντα σχολεία) ήταν επίσης οκτώ, με μαθήματα: Ελληνικά, Λατινικά, Αγγλικά, Ιταλικά, στοιχεία Ρητορικής και Φιλοσοφίας, Ιστορίας, Γεωγραφίας, Χρονολογίας, Αρχαιολογίας, Μαθηματικής, ολόκληρη η Άλγεβρα και η Στερεομετρία, στοιχεία πρακτικής Γεωργίας, ορθόδοξη Κατήχηση, στοιχεία Δογματικής, Εκκλησιαστική Ιστορία και Καλλιγραφία. Στα τέσσερα μεγάλα νησιά επίσης Γαλλικά, Καταστιχογραφία, Επιστολογραφία, Εμπορική Λογιστική, Ζωγραφική και Γυμναστική. Σε κάθε Λύκειο εδημιουργείτο Βιβλιοθήκη. Στα Λύκεια καθοριζόταν ετήσια εισφορά των μαθητών (από την οποία εξαιρούνταν οι άποροι) τεσσάρων σελινιών στα τρία μεγάλα νησιά, τριών στη Λευκάδα και δύο στα τρία μικρά νησιά.

Στο κείμενό του ο Νόμος Κ' συνέχιζε με διατάξεις για το Ακαδημαϊκό Γυμνάσιο, το Ιεροσπουδαστήριο και την Ακαδημία⁸⁰.

Στις 20 Ιουνίου 1857 η Ενδεκάτη Βουλή σε μια νέα έκρηξη των εθνικών της αισθημάτων παμψηφεί διακήρυξε ότι: «... Η μόνη επιθυμία και θέλησής μας είναι η παύσις της Προστασίας και η Ένωσις της Επτανήσου μετά της Ελευθέρου Ελλάδος ...».

Στις 2 Σεπτ. 1857 Αρχών της Δημοσίας Εκπαίδευσης τοποθετήθηκε ο Ναπολέων Ζαμπέλης, ο οποίος παραιτήθηκε στις 6 Οκτωβρίου και αντικαταστάθηκε την ίδια ημέρα από τον Ανδρέα Μουστοξύδη⁸¹.

Ο Μουστοξύδης ανέλαβε τα καθήκοντά του μετά την έκδοση στην Αθήνα (1857) του βιβλίου του Ερμάννου κόμη Λούντζη «Περί της εν Επτανήσω διοργανώσεως της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως», στο οποίο διατυπώνονταν χωρίς κυβερνητικές δεσμεύσεις (δεν είχε επιδιώξει την επανεκλογή του) οι απόψεις του κόμματός του, η προσωπική του πείρα, και τα αποτελέσματα των ειδικών ερευνών που πραγματοποίησε στη Γαλλία και τη Γερμανία.

Το κείμενο του Λούντζη, αναλυτικότερο και εμπειριστατωμένο, οπωσδήποτε δυσκόλευε τη θέση του Μουστοξύδη καθώς ήταν μια πρόταση και πρόκληση για αλλαγές που όμως όσο και να το επιθυμούσε με την μικρή αύξηση των κονδυλίων, που είχε πετύχει, δεν ήταν δυνατό να υλοποιή-

80. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 382-384.

81. Επίσημος Εφημερίς αρ. 313 της 24 Αυγ./5 Σεπτ. 1857 και 318 της 28 Σεπτ./10 Οκτ. 1857.

82. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Η εκπαίδευση, σ. 389-391. Του ίδιου, Οι ριζοσπάστες.

σει⁸².

Στις 10 Δεκεμβρίου 1857 ο Μουστοξύδης υπέβαλε στη Γερουσία καταλόγους των σχολείων και των διδασκάλων με παρατηρήσεις για τα πρόσωπα που επιζητούσαν να προσληφθούν για την κάλυψη κενών θέσεων, για τις απαιτούμενες δαπάνες και για γενικότερου ενδιαφέροντος διοικητικές υποθέσεις της εκπαίδευσης⁸³.

Ειδικότερα για το δευτεροβάθμιο Σχολείο, το Λύκειο Ζακύνθου, αναφέρει τα εξής⁸⁴:

«ΛΥΚΕΙΟΝ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Ιερομόναχος Δρ. Κωνσταντίνος Στρατούλης, Διευθυντής και διδάσκαλος της ελληνικής γλώσσης κατ' έκτασιν (in extenso), Στοιχείων Ρητορικής και συνθέσεως, Στοιχείων Δογματικής Θεολογίας, με ετήσιον μισθόν Λίρες Στερλίνες 99.

Ιερεύς Νικόλαος Κατραμής, διδάσκαλος της Ελληνικής γλώσσης, ιεράς και εκκλησιαστικής ιστορίας, Λ. Στ. 60 ετησίως.

Αθανάσιος Μονσινιόρ, διδάσκαλος ιστορίας, χρονολογίας και αρχαιολογίας, Λ. Στ. 45 ετησίως.

Κανονικός (The Rev Can.) Ιάκωβος Γεραρδίνης, διδάσκαλος της Λατινικής και Ιταλικής γλώσσης, Λ. Στ. 65 ετησίως.

Σπυρίδων Ζαβός, διδάσκαλος της Αγγλικής γλώσσης, Λ. Στ. 52 ετησίως.

Α. Χαριάτης, διδάσκαλος στοιχείων Μαθηματικής και Ανεπτυγμένης Κατηχήσεως, Λ. Στ. 62 ετησίως.

Δρ. Στέφανος Πατρινός, διδάσκαλος απάσης της Άλγεβρας και στερεάς Γεωμετρίας, Γεωγραφίας, Λ. Στ. 65 ετησίως.

Σπυρίδων Κρενδυρόπουλος, διδάσκαλος της καλλιγραφίας, Ιχνογραφίας, διπλογραφικής και απλογραφικής επιστολογραφίας προς δε και Εμπορικής Λογιστικής, Λ. Στ. 60 ετησίως.

83. [Μουστοξύδη Α.], Τα κυριώτερα, σ. 24-27. Παρόμοια αναφορά της 25 Ιαν./6 Φεβρ. 1858 και Επίσημος Εφημερίς αρ. 335 της 25 Ιαν./6 Φεβρ. 1858.

84. Τα σχολεία στεγάζονταν σε ενοικιαζόμενο οίκημα με ετήσια δαπάνη για το ενοίκιο του Λυκείου 32 λίρες και 10 σελίνια, και του Κεντρικού Αλληλοδιδασκτικού σχολείου 26 λίρες. Τη χρονιά αυτή (1857) τα γενικότερα έξοδα της εκπαίδευσης στη Ζάκυνθο ήταν 715 Λίρες Στερλίνες.

Γεώργιος Μανδινιός, ραβδούχος, Λ. Στ. 25 ετησίως.	
Κενές Θέσεις:	Πρακτικής Γεωργίας, Λ. Στ. 30.
	Καλλιγραφίας, Λ. Στ. 39.
	Σκιαγραφίας, Λ. Στ. 39.
	Γυμναστικής, Λ. Στ. 24 ⁸⁵ .

Ως προς την κενήν θέσιν της Γαλλικής Γλώσσης, η Γερουσία προσκαλεί την Υμετέραν Εκλαμπρότητα ίνα έλθη εις συνέντευξιν μετά του κ. Μαρτζόκη, όπως τη παρουσιάση τα πονήματα και έγγραφα άτινα ηδύναντο να καταστήσωσιν αυτόν διορίσιμον εις την προκειμένην θέσιν, άνευ διαγωνίσματος, και αναφέρη εις την Γερουσίαν το εξαγόμενον της συνεντεύξεως ην ήθελε λάβει μετά του κ. Μαρτζόκη, εν περίπτώσει καθ' ην ούτος ήθελεν είσθαι διατεθειμένος να αναδεχθή τοιαύτην παράδοσιν».

Για την υπόλοιπη εκπαίδευση ο Μουστοξύδης υπέβαλε στις 3 Ιανουαρίου 1859 στη Γερουσία τους παρακάτω στατιστικούς πίνακες⁸⁶.

85. [Μουστοξύδη Α.], Τα κυριώτερα, σ. 135 θα προταθεί να καταλάβει τη θέση ο ζωγράφος, απόφοιτος Ιταλικών Ακαδημιών Δ. Καλυβοκάς.

86. [Μουστοξύδη Α.], Τα κυριώτερα. Πίνακες ΙΓ' έως ΙΕ' «Στατιστικός Πίναξ των εν Ζακύνθω προκαταρκτικών σχολείων» και Πίναξ ΚΔ' «Γενικός στατιστικός πίναξ των αλληλοδιδασκτικών σχολείων αρρένων». Στο ίδιο έργο, σ. 57 αναφέρει επίσης:

Μισθολογική διατίμησις της προκαταρκτικής εκπαιδεύσεως				
Ζάκυνθος:	Ετήσιος μισθός των εν τη πόλει	των εν τοις αγροίς		
	Κεντρικού διευθυντού	Λ. 60	Τμηματικών επιτηρητών	Λ. 23
	υποδιευθυντού	Λ. 30	Απλών διδασκάλων	Λ. 18
	ραβδούχου	Λ. 10,8		

Στη σ. 89 αναφέρει:

2) Της μέσης εκπαιδεύσεως ήτοι του Λυκείου	
Κεντρικού διευθυντού	Λ. 52
Υποδιδασκάλου	Λ. 26
Ραβδούχου	Λ. 10

Στη σ. 90 συνοψίζει:

Τακτικόν Ανάλωμα	
I. Προκαταρκτική εκπαίδευσις	Λ. 398,8
II. Σχολείον Κορασίων	Λ. 100
III. Λύκειον	
Επωφελής εκπαίδευσις	Λ. 911
Συμπλήρωσις κ.τ.λ.	Λ. 968
Πειθαρχική υπηρεσία	Λ. 45
(ολότης Λίραι Στερλ.	1944)

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων τῶν ἀρρένων.

ΝΗΣΟΙ	Ὁ ὅλος πληθυσμὸς	ΑΣΤΟΙ			ΑΓΡΟΤΑΙ										Γενικὸν Ἀθροισμὸν	
		Πληθυσμὸς	Σχολεῖα	Μαθηταί	Πληθυσμὸς	Σχολεῖα	Μαθηταί	Λόγος τῶν μαθητῶν πρὸς 1000 κατοίκους	Μετέχοντες		Μὴ μετέχοντες		Λόγος πρὸς 1000 τῶν			
									Χωρία	κῆτοιχοι	Χωρία	κῆτοιχοι	Μετέχόντων	Μὴ μετέχόντων	Σχολεῖα	Μαθηταί
		Χωρία	κῆτοιχοι	Χωρία	κῆτοιχοι	Μετέχόντων	Μὴ μετέχόντων	Σχολεῖα	Μαθηταί							
Κέρκυρα	68168	16637	4	410	51526	38	2234	43	120	19382	17	2144	960	40	39	2314
Κεφαλληνία	72587	44900	2	270	57637	30	2074	26	182	55857	47	1780	970	30	38	2538
Ζάκυνθος	37346	44431	1	165	22915	16	974	43	56	22190	5	725	970	30	47	1139
Δευκός	20382	4534	1	450	15818	16	680	43	30	14269	5	1549	900	400	17	830
Ιθάκη	11702	4363	1	450	7339	7	314	44	9	6656	4	683	910	90	8	464
Κύθηρα	12107	4272	1	65	10835	8	518	47	38	10067	5	768	930	70	9	583
Παξοί	4967	404	1	26	4563	6	181	40	61	4503	0	0	1000	0	7	207
	287174	56541	8	936	170633	427	6975	42	496	162926	53	7649	950	50	435	8109

Κερκύρα, τῆ 3 Ιανουαρίου 1859.

Α. Μουστοξύδης,

Ἀρχὴν τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.

Ἐκπαιδευτικὰ τῆς νήσου Ζακύνθου (1836-1864)

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Τῶν ἐν Ζακύνθῳ προκαταρκτικῶν σχολείων.

Αριθ. σχολείων	Ποτέρου φύλου ἕκαστον	Τμήμα τῆς νῆσου	Κεντρικὴ θέσις ἐν ἡ ἕκαστον σχολεῖον ἰδρύεται	Τὰ περὶ τὴν κεντρικὴν θέσιν κείμενα χωρία	Απόστασις αὐτῶν ἀπὸ τῆς κεντρικῆς θέσεως	Πληθυσμὸς ἑκάστου τόπου κατὰ φύλα Ἀρρένες Θήλειαι		Κεφάλαιον τοῦ πληθυσμοῦ ἑκάστου τόπου	Σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ ἑκάστης θέσεως καὶ τῶν παρακειμένων χωρίων	Αριθ. τῶν φοιτητῶν ἡλικίας ἀνωκώδεσκα	Ποσοστὸν ἀριθ. τῶν μελλόντων ἀποφοιτητῶν ἐν τῷ μέλλοντι
1	Ἀρρένων		Πόλις	7370	6656	14026		86	165
2	Θηλειῶν										
3	Ἀρρένων		Καταστάριον	Μπόχαλι	15 λεπτά	221	184	405	14431		
				Χαρτάτα	15 »	122	105	227		41	91
				Πηγαδάκια	30 »	313	234	547	1875		
4	"		Βολύμα μέση	358	216	574		32	63
				Βολύμα ἄνω	20 »	320	203	523		43	
				Βολύμα κάτω	15 »	150	102	252	1319		
5	"		Ἐξωχώρα	151	130	281			43
				Μαριαῖς	20 »	188	130	318		40	
				Καμπί	30 »	168	37	205	804		
6	"		Δούχα	105	97	202			36
				Γύρι	10 »	86	73	159			
				Αγ. Λέων	30 »	241	19	436	797	30	
7	"		Κοιλιωμένος	380	271	651		30	52
				Αγαλᾶς	30 »	211	140	351	1002		
8	"		Παισιώντας	426	346	772		46	112
				Διθακιά	20 »	470	429	899		25	
				Μουζάκι	10 »	451	440	891	2562		
9	"		Μαχαιράδο	708	517	1225		34	136
				Ρομήρι	15 »	230	130	360			
				Δαγόποδον	10 »	271	220	491			
				Μελιναδον	10 »	82	65	147			
				Μπουγιάτον	20 »	272	215	487	2710		

10	Δρβένων	Φιολίτι	Λαγκαδάκια	15 λεπτά	120	127	247		43	45
			Γαλάρο μεγάλο	30 »	159	155	314		56	
			Γαλάρο μικρό	30 »	160	170	330			
11	»	Σκουλικάδον			200	180	380	1271	32	97
			Κούκισσι	20 »	495	368	863			
			Αγ. Δημήτριος	30 »	128	109	237			
			Φαγιάς	15 »	196	164	360			
			Δράκος	12 »	187	145	332			
					117	115	232	2024		
12	»	Γερακρεῖον μέσον			350	345	695		24	77
			Γερακρεῖον ἄνω	10 »	350	370	720			
			Γερακρεῖον κάτω	25 »	192	158	350	1765		
13	»	Καλλιπάδον			305	257	562		30	107
			Μπελούσι	25 »	371	314	6·5			
			Τραγάκι	25 »	240	222	462		35	
			Αγ. Κύρηκος	15 »	301	250	551		30	
			Κουκουναρία	15 »	93	97	190			
			Χουρχουλίδι	15 »	79	56	135	2585		
14	»	Μπκνάτον			294	196	490		30	49
			Σαρακινάδον	8 »	212	196	408			
			Αύριακόν	10 »	49	33	82	980		
15	»	Κήποι			281	228	509			37
			Νεραντζούλικις	15 »	30	28	58			
			Καλλιτέρω	20 »	36	31	67			
			Αργάσι	30 »	60	38	98	732		
16	»	Ρόιδον			178	185	363			30
			Παλαιοκάντουνο	15 »	32	20	52			
			Λούρος	20 »	24	20	44			
			Καλαμάκι	15 »	19	23	42			
			Βλόντος	25 »	37	12	49			
			Ξεροκάστελο	30 »	55	40	95	645		

IE

17	Αββένων	Γαϊτάνοι	321	242	563	563		
18	»	Κερρών	277	249	526	526		
			<u>19828</u>	<u>16793</u>		<u>36621</u>	<u>687</u>	<u>1139</u>

Μένουσιν ἔτι ἀνευ σχολείων τὰ ἑξῆς.

	Ορθονικίς	119	100	219	
	Πλεμοναρίο	95	57	152	
	Βασιλικόν	65	55	120	
	Ακρωτήριον	121	94	215	
	Τσιλιβί	10	9	19	
				725	

Κερκύρα, τῆς 3 Ιανουαρίου 1859.

Α: Μουστοξύδης,

Ἀρχων τῆς Δημοσίας Ἐκπαίδευσως.

Το 1859 δημοσιεύθηκαν δύο σημαντικά για την τοπική εκπαιδευτική ζωή κείμενα:

Το πρώτο αυτοτελώς από τον Χιώτη: «Περί δημοτικής εν Ελλάδι γλώσσης διατριβή υπό Παναγιώτου Χιώτου, τακτικού μέλους της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Εν Ζακύνθω, Τυπογραφείον “Η Αυγή”, 1859».

Το δεύτερο ως επιφυλλίδα σε εφημερίδα από τον Βερούκιο: «Γ. Βερούκιος, “Δύο λέξεις περί παιδείας και περί του εν Ζακύνθω Λυκείου”, Φωνή του Ιονίου και Ρήγας, αρ. 3, εν Ζακύνθω την 17ην Οκτωβρίου 1859, σ. 1β-2β».

Πρόκειται για δύο μαχητικά κείμενα με τα οποία οι συντάκτες εκθέτουν τις απόψεις τους από δύο διαφορετικές σκοπιές. Ο διδάσκαλος Χιώτης τους προβληματισμούς του για τη νέα ελληνική γλώσσα και ο ριζοσπάστης πολιτικός τις κυβερνητικές ευθύνες για την κατάσταση των σπουδών στο δευτεροβάθμιο σχολείο «Λύκειο», όπως αυτή φάνηκε κατά τις πρόσφατες προαγωγικές εξετάσεις⁸⁷.

Από τις 25 Ιανουαρίου έως τις 17 Φεβρουαρίου 1859 στάλθηκε στο Ιόνιο Κράτος ως προσωρινός διαχειριστής της Προστασίας ο Ουίλιαμ Γκλάντστον (William Edward Gladstone). Η αποστολή του ήταν να ανακόψει την ενωτική κίνηση, προσφέροντας ριζικές συνταγματικές αλλαγές, όμως η Ενδεκάτη Βουλή απέρριψε τις προτάσεις του και πάνδημη η ιονική κοινωνία τον βεβαίωσε σε κάθε νησί που επισκεπτόταν για την επιθυμία της να ενωθεί με την ελεύθερη Ελλάδα. Μετά την αποτυχία της αποστολής του Γκλάντστον στις 17 Φεβρουαρίου εγκαταστάθηκε ο ήδη εκλεγμένος ως αντικαταστάτης του Γιάγκ, υποστράτηγος Σερ Χένρι Νάϊτ Στόρκς (Maj. Gen. Sir Henry Knight Storks), αυτός που παρέδωσε τη διοίκηση στις ελληνικές αρχές.

Στις 1/13 Ιουνίου 1859 ο Μουστοξύδης υπέβαλε στη Γερουσία Κανονισμό για την εκπαίδευση των κοριτσιών στην Κέρκυρα που υπολόγιζε να

87. Σε Μουζάκη Χαρ., Η εκπαίδευση 22 Οκτ. 1993, σ. 6 σημειώνεται για τις εξετάσεις στο Λύκειο της Ζακύνθου, μεταφέροντας πληροφορίες του Δε Βιάξη (Εφημ. Επτάνησος, 1926) ότι: το 1859 γράφτηκαν 130 μαθητές και παρουσιάστηκαν στις εξετάσεις 30

το 1860 » 86 » » » » » 39

το 1861 » 60 και φοιτούσαν 4 στο δεύτερο έτος και ένας στο τρίτο.

επεκτείνει σε όλο το Κράτος. Όμως κάτω από την πίεση των ιδιωτικών παρθεναγωγείων, ιδιαίτερα εκείνων της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας, τα σχολεία των κοριτσιών στη νέα δομή απέτυχαν, επιτρέποντας στους ριζοσπάστες να πιέσουν την «Επί της Εκπαιδεύσεως Επιτροπή της Βουλής» να προτείνει στις 5/17 Μαΐου 1862 να προσκληθούν από την ελεύθερη Ελλάδα τέσσερις διδασκάλισσες «...αίτινες να εξεπαιδεύθησαν εις το Αρσάκειον Παρθεναγωγείον ... όπως εις τας νέας παραδίδονται τα πρώτα του εθνισμού σπέρματα, ίνα επιτέλους κατ' εξοχήν γίνη αντενέργεια εις τα δυτικάς καλογραίας ...»⁸⁸.

Στις 7/19 Δεκεμβρίου 1859 οι αντιπρόσωποι της ισραηλιτικής Συναγωγής Ζακύνθου Σαμουήλ Μούλι του Σαγίας και Σαμουήλ Κωνσταντίνι του Αλεξάνδρου υπέβαλαν αναφορά στη Βουλή με την οποία ζητούσαν την επιχορήγηση της κοινότητάς τους με ποσό ανάλογο «με την πτωχεία και τον πληθυσμό της» όπως έγινε με την Κέρκυρα. Ως κατάλληλο ποσό η σχετικά ολιγάνθρωπη ισραηλιτική κοινότητα (περίπου 300 άτομα) ζητούσε 150 Λ. Στ. το χρόνο. Με αυτά θα χορηγούσε δωρεάν φάρμακα στους απόρους και θα ενίσχυε τη στοιχειώδη εκπαίδευση των μελών της⁸⁹. Καμία γνωστή πηγή δεν αναφέρει τα αποτελέσματα αυτής της αίτησης.

88. Διασώζεται η εξής χαρακτηριστική νοοτροπία «οι γονείς ενόμιζαν πως μια φορά που οι κόρες των ήθελε μάθουνε γράμματα, ήθελε τα μεταχειρισθούνε για να γράφουνε γραμματάκια ερωτικά και να διαβάζουνε τις απόκρισεις». Βλ. Δεμπόνου Δ. Α., «Η Παιδεία στην Κεφαλονιά στα χρόνια της Αγγλοκρατίας», Παρνασσός ΚΔ (1982), σ. 246-295. Πρβλ. Δε Βιάζη Σπ., «Γυναικεία διανοητική μόρφωσις», Αι Μούσαι 690 (1921). Του ίδιου, Τα εν Ζακύνθω σχολεία, όπου αναφέρεται το Παρθεναγωγείο των ελβετίδων αδελφών Υορκ στο οποίο διδάσκονταν Ελληνικά – Ιταλικά – Αγγλικά – μουσική και χορός, και στην ύπαρξη δύο σχολείων κοριτσιών, ένα στον Άμμο και ένα στην Αγία Τριάδα με 170 μαθήτριες. Το 1843 που έκλεισε το βορεινό σχολείο γιατί από τις 48 φοιτούσαν μόνο οι 20 τακτικά, έγινε «σκέψη να δημιουργηθεί ένα σχολείο στο Κέντρο της πόλης. Οι γονείς δεν άφηναν τα κορίτσια να παρακολουθήσουν τα μαθήματα για να μην κάνουν τόσο δρόμο μόνες ανάμεσα σε τόσους άνδρες, διαφυλάσσοντας την αξιοπρέπειά τους. Μόνο μία μαθήτρια τόλμησε να διασχίσει την πόλη για να πάει στο άλλο σχολείο. Πρβλ. την πρόταση του Επιχωρίου Αξιωματικού εκπαίδευσης Βολτέρα να ιδρυθεί σχολείο οικιακής οικονομίας στο κέντρο της πόλης για μαθήτριες έως 12 ετών με 1 διδάσκαλο (τον ιερέα Στ. Καιροφύλλα) και 3 διδασκάλισσες που θα δίδασκαν υφαντουργία, σιδέρωμα-κολλάρισμα και κέντημα.

89. ANK/ΑΙΓ/ΕΚΠ 403 (7/19 Δεκ. 1859). Η Γερουσία παλαιότερα ενέκρινε επιχορηγήσεις της Ισραηλικής Κοινότητας. Πρβλ. *Discorso recitati nell' aperture del instituto d' educazione degli Israeliti*. Corfù 1843. Césare Usiglio, Leone di Semo.

Στις 18/30 Ιουλίου 1860 ο Μουστοξύδης πέθανε και στη θέση του τοποθετήθηκε προσωρινά ο καθηγητής της Ιονίου Ακαδημίας Ιωάννης Οικονομίδης, ο οποίος σε αναφορά του στη Βουλή την 1η Μαΐου 1862 παρουσίασε μια εικόνα της εκπαίδευσης εντελώς ρεαλιστική: «Ανικανότης των πλείστων διδασκάλων, έχουσα συχνάκις επίμετρον την αμέλειαν. Σχολεία, συνήθως μεν καθηργμένα εντός στενών και όλως ανεπιτηδείων οικιών, άνευ τινός υπηρεσίας ή κοσμιότητος, ενίοτε δε και, επί λύμη της ευσεβείας, καθιδρυμένα εν τοις ιερείς ναοίς. Του υλικού το μεν βαρύ ουδαμού σχεδόν πλήρες και πολλαχού εκ παλαιότητος άχρηστον, το δε κούφον ανεπαρκές εν πολλοίς ή και ελλείπον καθ' ολοκληρίαν. Η αλληλοδιδακτική μέθοδος σπανίως, διά τους λόγους τούτους εφαρμοζομένη. Ουδεμία εκ του σύνεγγυς επιτήρησις. Επιπόλαιος και αμέθοδος εκπαίδευσις ολιγίστη πρόοδος και πλείστη αδιαφορία ...»⁹⁰.

Στην ίδια έκθεση ο Οικονομίδης παρουσιάζει τα παρακάτω στατιστικά:

Προκαταρκτικά Σχολεία του Κράτους

ΕΤΟΣ	ΣΧΟΛΕΙΑ	ΜΑΘΗΤΕΣ
1849	105	3.731
1856	124	4.979
1858	124	4.883
1861	131	6.311

Μαθητές στα Δευτερεύοντα Σχολεία του Κράτους

ΝΗΣΙ	1850-1	1851-2	1852-3	1853-4	1854-5	1855-6	1856-7
Κέρκυρα	50	52	70	76	68	76	71
Κεφαλληνία	65	55	51	65	60	64	88
Ζάκυνθος	20	24	30	35	50	26	24
Λευκάδα	4	7	18	42	42	46	51
Ιθάκη	30	44	34	40	36	30	38
Κύθηρα	19	24	14	30	34	30	30
Παξοί	18	22	20	17	18	15	17
Σύνολο	206	228	237	305	308	287	319

90. Έκθεσις επί της δημοσίας εκπαιδεύσεως καθυποβληθείσα τη Ευγεν. Βουλή του 12ου Κοινοβουλίου κατά την πρώτην αυτής σύνοδον υπό του προσκαίρως επιτελούντος Καθήκοντα Άρχοντος, εν Κερκύρα 1862 (στη σ. 62, 1η Μαΐου 1862, Ι. Ν. Οικονομίδης).

Στο μεταξύ το 1861 κυκλοφόρησε στη Ζάκυνθο το σχολικό βοήθημα: «Νέα μέθοδος της ορθής των γραμμάτων διδασκαλίας προς χρήσιν των προκαταρκτικών σχολείων υπό Ιωάν. Σιδηροκαστρίτου. Ζακυνθίου. Εκδοθείσα δαπάναις Σεργίου Χ. Ραφτάνη βραβευθέντος τω 1859 δι' ολυμπιακού αργυρού Στεφάνου 1861», που αποτέλεσε την τελευταία συμβολή του νησιού στα εκπαιδευτικά του Ιονίου Κράτους.

Στις 12/24 Νοεμβρίου 1862 Ἄρχων της Παιδείας τοποθετήθηκε ο Αντώνιος Πολυλάς σε αντικατάσταση του Οικονομίδη. Με την επιλογή του έπαυσαν οι προτάσεις και οι ενοχλητικές παρατηρήσεις και τα πράγματα παρέμειναν σε ακινησία αναμένοντας την Ένωση και την Ελληνική Διοίκηση.

Στις 19 Σεπτεμβρίου/1 Οκτωβρίου 1863 συνήλθε η 13^η και τελευταία Ιόνιος Βουλή με πρόεδρο τον Στέφανο Παβοβά, η οποία ψήφισε την Ένωση του Ιονίου Κράτους με το Ελληνικό (Πραγματοποιήθηκε στις 21 Μαΐου/2 Ιουνίου 1864 σύμφωνα με τη συνθήκη της 17/29 Μαρτίου 1864, που υπέγραψαν στο Λονδίνο το Βασίλειο της Ελλάδος και οι εγγυήτριες δυνάμεις).

Τον πρώτο χρόνο της «Ελληνικής Ελευθερίας» των νησιών το καθεστώς της εκπαίδευσης, δημόσιας και ιδιωτικής, δεν μεταβλήθηκε. Οι αλλαγές έγιναν στα μέσα του δευτέρου χρόνου με τον Νόμο ΡΗ΄ της 20ης Δεκεμβρίου 1865. Σύμφωνα με αυτόν η δημόσια εκπαίδευση εναρμονίστηκε με την υπόλοιπη του Κράτους: ιδρύθηκαν τέσσερα «Γυμνάσια» και αρχικά επτά από τα προβλεπόμενα δώδεκα «Ελληνικά» σχολεία για τη δευτεροβάθμια και εκατόν τριάντα τέσσερα «δημοτικά» για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και καταργήθηκαν τα μέσα και ανώτερα ιδρύματα (Λύκεια, Ιονικό Γυμνάσιο, Ιεροσπουδαστήριο) και οι Πανεπιστημιακές Σχολές της Ιονίου Ακαδημίας. Για την ιδιωτική εκπαίδευση ακολούθησαν νεότερες διατάξεις οι οποίες όχι μόνον δεν την περιόρισαν όπως αναμενόταν, αλλά και την βοήθησαν να αναπτυχθεί.

Με την εφαρμογή των νέων διατάξεων ολοκληρώθηκε η δεύτερη περίοδος της εκπαίδευσης στα νησιά του Ιονίου και βεβαίως διακόπηκε κάθε επαφή των προγραμμάτων και των εκπαιδευτικών συστημάτων με σχεδιασμούς που είχαν κατηγορηθεί πως δεν ενεργούσαν για το συμφέρον του ελληνικού πληθυσμού. Έκτοτε καθιερώθηκαν τα προγράμματα των ελληνικών κυβερνήσεων τα οποία, με εξαίρεση το διάλειμμα της ιταλικής φασιστικής κατοχής (1941-1943) εφαρμόστηκαν συνεχώς.

Κατά τη δεύτερη περίοδο των εκπαιδευτικών του Ιονίου Κράτους η Ζάκυνθος στον τομέα της εκπαίδευσης δεν παρουσίασε καμία απόκλιση από τα Προγράμματα του Κέντρου. Δεν υπήρξαν ούτε δημιουργικές πρωτοβουλίες, ούτε γνωστές αντιρρήσεις. Καθώς η εποχή ήταν επιβαρημένη δημοσιονομικά από την κακοδιαχείριση και την καταχρέωση του Κράτους, ταραγμένη πολιτικά από τις ευρωπαϊκές επαναστάσεις και τις κεφαλληνιακές στάσεις και ταλαιπωρημένη από τις αλλεπάλληλες καταστροφές της γεωργικής παραγωγής και τις επιδημίες, δεν υπήρξαν οι δυνατότητες για την ανάπτυξη ούτε της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στη Ζάκυνθο να μην ευδοκιμήσει η προσπάθεια του Λουδοβίκου Ιγνατίου Μαρτζώκη, τον Σεπτέμβριο του 1847, να αναβαθμίσει το ιδιωτικό του σχολείο σε «Γυμνάσιο» δηλαδή σε μέσο εκπαιδευτήριο αξιώσεων.

Κύριο χαρακτηριστικό της περιόδου υπήρξε το γεγονός ότι η αντιπολιτευτική στάση, κυρίως των ριζοσπαστών, που περιέλαβε στα αγωνιστικά τους ενδιαφέροντα την εκπαίδευση, δεν είχε τα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα. Η κινητικότητα που παρουσιάστηκε τόσο εντός του Κοινοβουλίου όσο και εκτός με την δημοσίευση των απόψεών τους πλύν της περιπτώσεως της διατριβής του Ερμάννου Λούντζη «Περί της εν Επτανήσω διοργανώσεως της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως» το 1857, δεν οδήγησε τα εκπαιδευτικά του Κράτους σε πρόοδο. Με τα κείμενά τους οι σημαντικότεροι από αυτούς επιχείρησαν να αναστρέψουν την υπάρχουσα κατάσταση είτε υποβάλλοντας προτάσεις αλλά προσδοκώντας πολιτικά οφέλη (Λομβάρδος, Βερύκιος, Καλλίνικος), είτε ασκώντας κριτική για ηχηρούς αντιπολιτευτικούς λόγους (Λομβάρδος, Βερύκιος, Λούντζης), είτε τοποθετούμενοι σε γεγονότα που θεωρούσαν επικίνδυνους νεωτερισμούς, όπως την ίδρυση σχολείων ετεροδόξων (Καλλίνικος) ⁹¹.

Η τυπική απεξάρτηση των νησιών του Ιονίου από το καθεστώς της Βρετανικής προστασίας και η ενσωμάτωσή τους στο Ελληνικό Κράτος, που αποστερούσε τον ιόνιο χώρο από τα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, δεν φαίνεται να επηρέασε τη Ζάκυνθο, αφού η κοινωνία της προτιμούσε να εκπαιδεύει τη νεολαία της είτε στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, που θεωρούσε ως μόνο εθνικό κέντρο, είτε στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Δύσης με τα οποία παραδοσιακά ήταν σε επαφή. Ελάχιστες υπήρξαν οι περιπτώσεις ζακυνθίων που σε αυτή την περίοδο επέλεξαν ως

91. Κουρκουμέλη Ν. Κ., Οι ριζοσπάστες.

τόπο των σπουδών τους την Κέρκυρα κι' αυτοί συνήθως ήταν ή υπότροφοι της Κυβέρνησης και της Εκκλησίας ή γιοι προσώπων που δρούσαν πολιτικά και γι' αυτό ήταν μεγάλα χρονικά διαστήματα εγκατεστημένοι εκεί⁹².

Όμως η εκπαίδευση στη Ζάκυνθο, δημόσια και ιδιωτική, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, και σε αυτήν την περίοδο όπως και σε ολόκληρη τη διάρκεια του Ιονικού Κράτους παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον καθώς παρόλα τα μεγάλα, κυρίως ιδεολογικά, προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει ανταποκρίθηκε στις ανάγκες του πληθυσμού και συνέβαλε ουσιαστικά στην ανάπτυξη της κοινωνίας. Βεβαίως και την απασχόλησε η μετατόπιση του ενδιαφέροντος και των προτιμήσεών της εκτός των ορίων του Κράτους. Βεβαίως και την προβλημάτισε ο εθνικός ή όχι χαρακτήρας των επιδιωκόμενων από το Προτεκτοράτο νεωτερισμών. Βεβαίως και δυσπίστησε στην εφαρμογή προγραμμάτων και παρεχομένων ευκαιριών, στην προσπάθειά της να διαφυλάξει την ποθούμενη Ένωση με το ελεύθερο Κράτος. Όμως είχε χωρίς αμφιβολία τη δυνατότητα να δημιουργήσει ευεργετικά για τον Ελληνισμό αποτελέσματα καλλιεργώντας την Εθνική γλώσσα, μετέχοντας στη γνώση ξένων γραμματειών, τονώνοντας άλλα στοιχεία του ελληνικού χαρακτήρα του πολιτισμού των νησιών και συμβάλλοντας στην αναδιάταξη των κοινωνιών τους. Η εκπαίδευση στη Ζάκυνθο σε αυτή την περίοδο υπήρξε παιδευτικά επαρκής και πολιτικά ωφέλης.

92. Κουρκουμέλη Ν. Κ., «Παρατηρήσεις στα συστήματα πολιτικών ηθών του Ιονίου Κράτους και του Βασιλείου της Ελλάδος», επίμετρο εις Βερνάρδου Σμιττ. Η νήσος Ζάκυνθος, Οι φίλοι του Μουσείου Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων, Αθήνα 2005, σ. LV-LXI.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδριόλα Γ., *Το Ημερολόγιον* = Ανδριόλας Γ., *Το Ημερολόγιον Αντωνίου Μελισσηνού του Κεφαλλήνος, Οι φίλοι του Μουσείου Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων*, Αθήνα 2007.
- Ανωγιάτη-Πρόντζα, = Ανωγιάτης-Ρελέ Δ. – Πρόντζας Ε, *Η Κέρκυρα μεταξύ φεουδαρχίας και αποικιοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 2002.
- Ασπιώτη Μαρία, «Ο Λόρδος Νιούτζεντ στην Κέρκυρα», *Δελτίον Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας* 11 (1974), σ. 93-144.
- Βερούκιος Γ., «Δύο λέξεις περί παιδείας και περί του εν Ζακύνθω Λυκείου», *Εφημερίς Φωνή Ιονίου και Ρήγας*, αρ. 3, 17 Οκτωβρίου 1859, σ. 1β-2β.
- Βισβίζη-Δοντά Δόμνας = Βισβίζη-Δοντά Δόμνα, «Τα Ιόνια Νησιά. Η σύμβαση του 1800 και η συνθήκη του 1815», *Ναυτική Επιθεώρηση* 159, τευχ. 542 (Ιουλ.-Αυγ. 2003) σ. 51-73. Γαλλικό κείμενο στο *Balkan Studies* 40/2 (1999).
- Γαρδίκια-Αλεξανδροπούλου Κατερίνα, «Ζητήματα ενσωματώσεως της Επτανήσου στο Ελληνικό Κράτος», *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας 'Το Ιόνιο Κράτος, 1815-1864'*, Επιμέλεια Παναγιώτα Μοσχονά, Αθήνα 1997, σ. 55-63.
- Γερακάρης Ν., «Δημοσία Εκπαιδεύσεις εν Επτανήσω», *Πρακτικά Α΄ Πανιονίου Συνεδρίου*, 20-22 Μαΐου 1914, Αθήναι 1915, σ. 250-258.
- Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου Έλλη, «Η Επτανησιακή Παιδεία στα χρόνια της ξενοκρατίας», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 15 (1970), σ. 101-121.
- Δε Βιάζης Σπ., *Η εκπαίδευσις* = Δε Βιάζης Σπ., «Η εκπαίδευσις εν Επτανήσω 1386-1864», *Εθνική Αγωγή* 7 (1904), σ. 6-23 (31 Αυγ.-30 Σεπτ.-31 Οκτωβρ. 1904).
- Δε Βιάζης Σπ., *Τα εν Ζακύνθω* = Δε Βιάζης Σπ., «Τα εν Ζακύνθω σχολεία κατά το τέλος της Αγγλικής Προστασίας», *Επτάνησος*, έτος Γ΄, Ζακυνθος από αρ. 90 (21 Μαΐου 1926) έως αρ. 112 (27 Νοε. 1926).
- Δε Βιάζης Σπ., *Διονύσιος Λεονταράκης* = Δε Βιάζης Σπ., «Διονύσιος Λεονταράκης», *Ποιητικός Ανθών*, έτος Α΄, αρ. 20, εν Ζακύνθω 25 Ιαν. 1857, σ. 317-320.
- Δε Βιάζης Σπ., *Η πρώτη* = Δε Βιάζης Σπ., «Η πρώτη εφημερίς και το πρώτον περιοδικόν εν Ζακύνθω», *Ελπίς*, έτος ΚΖ΄ αρ. 1323 (18 Φεβρ. 1901), εν Ζακύνθω, σ. 1-2.
- Δε Βιάζης Σπ., *Γυναικεία* = Δε Βιάζης Σπ., «Γυναικεία διανοητική μόρφωσις», *Αι Μούσαι* 690 (1921).

- Δημαράς Κ. Θ., *Εν Αθήναις τη 3η Μαΐου 1837. Μελέτη ιστορική και φιλολογική*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1987.
- Ζώη Λ., *Ιστορία = Ζώης Λ., Ιστορία της Ζακύνθου*, Αθήναι 1955, σ. 334-343.
- Ζώη Λ., *Λεξικόν = Ζώης Λ., Λεξικόν Ιστορικόν και Λαογραφικόν Ζακύνθου*, τ. 1-2, Αθήναι 1953.
- Ζώη Λ., *Σύλλογοι = Ζώης Λ., «Σύλλογοι και λέσχαι εν Ζακύνθω», Πρόοδος αρ. φ. 238, Ζάκυνθος 18 Νοεμ. 1933.*
- Ζώη Λ., *Οι εν Ζακύνθω = Ζώης Λ., «Οι εν Ζακύνθω σεισμοί», Αι Μούσαι ετος Α' φ. 1β (Ζάκυνθος 15 Φεβρ. 1893), σ. 181-182.*
- Θεοτόκης Σπ., «*Η εκπαίδευσις εν Επτανήσω (1453-1864)*», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 5 (1956), σ. 9-142.
- Ιδρωμένος Α. Μ., «*Περί της εν τοις Ιονίοις Νήσοις Εκπαιδεύσεως από της εις τους Ενετούς υποταγής μέχρι της εθνικής αυτών αποκαταστάσεως (1386-1864)*», *Αττικόν Ημερολόγιον του έτους 1874*, 8 (1873), 198-237.
- Ιδρωμένου Α. Μ., *Πολιτική = Ιδρωμένος Α. Μ., Πολιτική Ιστορία της Επτανήσου 1815-1854*, Κέρκυρα 1935.
- Καλλίνικος Δ., *Σκέψεις περί της εν Ζακύνθω φημιζομένης συστάσεως παρθεναγωγείου υπό των καλογραιών της ρωμαϊκής εκκλησίας των αδελφών του Ελέους*, Ζάκυνθος 1861.
- Κατηφόρη Δέσποινα, «*Πολιτικές λέσχες στη Ζάκυνθο επί Αγγλικής Προστασίας*», *Παρουσία* 6 (1988), σ. 7-43.
- Κατραμής Νικόλαος Αρχιεπίσκοπος Ζακύνθου, *Φιλολογικά Ανάλεκτα Ζακύνθου*, Ζάκυνθος 1880.
- Κονόμος Ντ., «*Ανέκδοτο στιχούργημα του Διονυσίου Γρυπάρη αφιερωμένο στον Διονύσιο Σολωμό*», *Επτανησιακά Φύλλα* Γ', αρ. φ. 5, Αθήνα, Δεκ. 1957, σ. 123-125.
- Κονόμος Ντ., «*Επτανησιακός Τύπος 1798-1864. Ημίφυλλα, Φυλλάδια, Εφημερίδες και Περιοδικά*», *Επτανησιακά Φύλλα* 5 (1964).
- Κονόμου Ντ., *Ζάκυνθος = Κονόμος Ντ., Ζάκυνθος. Πεντακόσια Χρόνια 1478-1978. Πολιτική Ιστορία*, τ. Γ', τευχ. Γ' 1815-1864, Αθήνα 1985.
- Κουρκουμέλης Ν. Κ., «*Κύπριοι καθηγητές και σπουδαστές στην Ιόνιο Ακαδημία*», *Πρακτικά Πρώτου Κιτιακού Συμποσίου «Κύπρος - Επτάνησα*», Λάρνακα 12-13 Νοεμ. 1994, Λάρνακα 1997, σ. 65-72 και παράρτημα.
- Κουρκουμέλης Ν. Κ., *Νεότερα Καλβικά*, Αθήνα 1999.
- Κουρκουμέλης Ν. Κ., «*Η εκπαίδευση της κερκυραίας στο Ιόνιο Κράτος*»,

Πρακτικά Στ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου, Ζάκυνθος 1997, τ. 3, Αθήνα 2002, σ. 137-157.

Κουρκουμέλη Ν. Κ., *Η εκπαίδευση* = Κουρκουμέλης Ν. Κ., *Η εκπαίδευση στην Κέρκυρα κατά τη διάρκεια της βρετανικής προστασίας (1816-1864)*, Αθήνα 2002.

Κουρκουμέλη Ν. Κ., *Ιόνιον* = Κουρκουμέλης Ν. Κ., «*Ιόνιον Γυμνάσιον – Collegio Ionio*», εκδίδεται.

Κουρκουμέλη Ν. Κ., *Πολιτική* = Κουρκουμέλης Ν. Κ., «*Πολιτική και Κοινωνική σύνθεση της Ιονίου Γερουσίας*», *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου 'Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864-2004'*, Αθήνα 2005, τ. Α', σ. 167-182.

Κουρκουμέλη Ν. Κ., *Οι ριζοσπάστες* = Κουρκουμέλης Ν. Κ., «*Οι ριζοσπάστες και η δημόσια εκπαίδευση του Ιονίου Κράτους. Τα όρια της αντιπολίτευσης και της αντίδρασης*», *Πρακτικά Η' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου, Χώρα Κυθήρων 21-25 Μαΐου 2006*, εκδίδεται.

Λεοντσίνης Γ., «*Οργάνωση και λειτουργία της πνευματικής δραστηριότητας. Αστική Έκφραση του νέου καθεστώτος*», *Ζητήματα Επτανησιακής Κοινωνικής Ιστορίας*, Αθήνα 1991.

Λεοντσίνης Γ., *Ζητήματα Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας και εκπαίδευσης*, Αθήνα 1995.

Λούντζης Ερμ., *Περί της εν Επτανήσω διοργανώσεως της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως*, Αθήναι 1857.

Μοσχονάς Ν. Γ., «*Το Ιόνιο Κράτος και οι αγώνες των Επτανησίων*», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτικής Αθηνών, ΙΓ', σ. 202-217.

Μοσχονάς Ν. Γ., «*Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα*», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτικής Αθηνών, ΙΓ', σ. 233-235.

Μουζάκη Χαρ., *Η εκπαίδευση* = Μουζάκης Χαρ., «*Η εκπαίδευση στη Ζάκυνθο κατά τη διάρκεια της Αγγλικής Προστασίας (1815-1864)*», *Εφημερίδα Ο Τύπος της Ζάκυνθος*, 22 Οκτ. 1993, σ. 6, 11 Νοεμ. 1993, σ. 6, 14 Δεκεμ. 1993, σ. 3, 15 Ιαν. 1994, σ. 7, 25 Απριλ. 1994, σ. 5.

Μουστοξύδης Α., *Τα κυριώτερα της περί Παιδείας επισήμου του Άρχοντος αλληλογραφίας προς την Εκλαμπροτάτην Γερουσίαν*, Μέρος Α', Κέρκυρα 1859.

Μουστοξύδης Α., *Προς την ευγενεστάτην Βουλήν Έκθεσις περί της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως παραγγελομένη τω Άρχοντι υπό του 54ου άρθρου του Κ' Νόμου του ενδεκάτου Κοινοβουλίου*, Κέρκυρα 1859.

- Οικονομίδης Ι. Ν., *Έκθεσις επί της δημοσίας εκπαιδεύσεως, καθυποβληθείσα τη ευγενεστάτη Βουλή του 12ου Κοινοβουλίου κατά την πρώτην αυτήν σύνοδον υπό του προσκαίρως επιτελούντος καθήκοντα Αρχοντος*, Κέρκυρα 1862.
- Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού Μιράντα, «Το υπόμνημα του Δ. Γαήτα για τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις της Επτανήσου 1848-1850», *Παρνασσός* ΙΖ, αρ. 4 (Οκτ.-Δεκ. 1975), σ. 531.
- Σταυρινού Μιράντα, *Στατιστικά = Σταυρινού Μιράντα*, «Στατιστικά στοιχεία για τη Δημόσια Εκπαίδευση στα Επτάνησα κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας», *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας 'Το Ιόνιο Κράτος 1815-1864'*, Επιμέλεια Παναγιώτα Μοσχονά, Αθήνα 1997, σ. 455-477.
- Χιώτη Π., *Ιστορία = Χιώτης Π., Ιστορία του Ιονίου Κράτους από της συστάσεως αυτού μέχρις Ενώσεως, Έτη 1815-1864. τ. Β'*, Ζάκυνθος 1877^α.
- Χιώτη Π., *Ιστορικά = Χιώτης Π., Ιστορικά Απομνημονεύματα Επτανήσου*, τ. 6ος περιέχων την ηθικήν κατάστασιν από βενετοκρατίας μέχρι των ημερών ημών, Ζάκυνθος 1887^α.
- Χιώτη Π., *Επιφανείς = Χιώτης Π., «Επιφανείς Ζακύνθιοι»*, Αι Μούσαι, έτος 11^{Ον}, αρ. φ. 232-233, Ζάκυνθος 1902.
- Χυτήρη Γερ., *Παρακωλύσεις = Χυτήρης Γερ.*; «Παρακωλύσεις και αντιτάξεις. Οι δύσκολες μέρες του Πανεπιστημίου της Κέρκυρας», *Δελτίον της Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας* 7 (1970), σ. 91-107.
- Buchon Al., *Voyage = Buchon Al., Voyage dans l' Eubée, le iles Ioniennes et les Cyclades en 1841*, Παρίσι 1911.
- Davy J., *Notes = Davy J., Notes on the Ionian Islands and Malta*, Λονδίνο 1842.
- Lenormant Fr., *Η διοίκηση = Lenormant Fr.*, «Η διοίκηση των νησιών του Ιονίου. Επιστολή προς τον Λόρδο John Russell», μετάφραση Γ. Π. Στεριώτη, *Κερκυραϊκά Χρονικά* 9 (1962), σ. 97-162.
- Sargint R., *Η Ζάκυνθος κάποτε. Zakynthos once upon a time*. Κείμενα Νίκος Λούντζης. Οι φίλοι του Μουσείου Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων, Ζάκυνθος 1990.
- [Theotoky Baron Andrea], *Sunto delle leggi degli Stati Uniti Jonii diviso in due parti. Opera compilata sino dal 1842, poi proseguita in relazione ai cangiamenti successivi dal ... e pubblicata a spese dell'esimia dama Mary Stewart Mackenzie*, Κέρκυρα 1847.

SUMMARY

EDUCATION IN THE ISLAND OF ZAKYNTHOS (part two, 1836-1864)

by

Nikos K. Kourkoumelis

During the Second period of the Education of the Ionian State (United States of the Ionian Islands, Stati Uniti delle Isole Jonie), Zakynthos presents no differentiation in the educational programmes set by the Central Government.

There were no creative initiatives or known reactions, as well. And this, because the times were under the pressure of the bad administration, the vast national debt of the State itself, and of the political turmoil, as a result of the national revolutions in Europe generally and the rebellions in Cephalonia particularly. Apart from these, the repetitive destruction of the agricultural production and the numerous plagues prevented the development of private education. Consequently, the attempt of L. I. Martzokis to update his private school into a middle grade educational house of high expectations in September of 1847 did not give fruits.

The most characteristic feature of this period was the opposition by the Radicals, who included education in their programme. Still, they did not achieve any significant results. The movements in and out of the Ionian Parliament did not bring any improvement to the State education, apart from the thesis by Hermannos count Lunzis on the "Organisation of the Public education" (1857). With all these, the education in Zakynthos, public and private, of the first and the second grade, during this very period, as well as during periods of the United States of the Ionian Islands, presents special interest. And this, because with all the active ideological problems, it corresponded to the needs of the population and it had a positive contribution to the improvement of the society.

